

سەقامگیریا سیاسی و رۆلی دەستەلاتا تەشریعی د بەرقرار کرنا وی دا

رێناس جانۆ* و جوتیار محمد رشید**

*کولێژا زانستین سیاسی، زانکویا سەلاح الدین، هەرێما کوردستان-عێراق
**بەشێ خۆاندنن ناستی و مافی مرووف، کولێژا زانستین مروفايەتی، زانکویا دهوک، هەرێما کوردستان-عێراق

((مێژوو وەرگرتنا قەسە کولێنی: 12 تەبەخی 2023، مێژوو وەرگرتنا قەسە کولێنی: 9 ئەیلوولی، 2023))

پوختە

پەيوەندییە کە مۆکم د نایەرا هەبوونا دەستەبە کە تەشریعی و سەقامگیریا سیستەمێن سیاسی دا هەبە: ژبەرک دەستەبە تەشریعی وەکو سەزایا سەرەکی یە ژبۆ چێکرنا سیاسەتان، د هەندە دەمان ژێ دا رۆلە کێ فەرمی ب شێوەیە کێ بنەرەتی د سیستەمی سیاسی دا دگیریت. ئەوا ناستی بەرقراریا دیۆکراسییەتی و کوالیتیا وی د وەلاتە کێ دا دەستپیشان دکن نە جۆری سیستەمی دەستووری یە کە پەرلەمانی یە یا سەرۆکایەتی یە، بەلکو هیژ و کارابوونا دەستەلاتا تەشریعی یە تێدا. هیژ و کارابوونا دەستەلاتا تەشریعی ژێ ل سەر وی یە کێ رادوەستیت کە فێ دەستەلاتی سروشتی سازوهری هەبە، ئەفجا هندی دەستەبە تەشریعی پێ یا سازوهری بیت، کارتێکرنا وی ل سەر سیستەمی سیاسی دی ژێدەر بیت. ئەف لیکنێنە نامازی ب وی یە کێ دکت کو پیشخستنا سازیی سیاسی و لی ژێدەر کرنا سروشتی سازوهری رەگەزە کێ پێدقییە ژبۆ بەرقرار کرنا سەقامگیریا سیاسی و پاراستنا وی. ل دوماهیێ ئەف لیکنێنە گەشتییە وی ئەجمای کو هە کە دەستەلاتا تەشریعی پێفەرین لی ژێدەر کرنا سروشتی سازوهری هەبە کو ئەو ژێ سەر بخواهی، کوالیتیا ریکارین تەشریعی، ئالۆزی و هەنگرتن، دی وی کە تە دەستەبە کە سازوهری کو ب شێوەیە کێ ناکرا کارتێکرنا ل بەرقرار کرنا سەقامگیریا سیاسی یا دەولەتی بکەت.

پەییشتین سەرەکی: سیستەمی سیاسی، سەقامگیریا سیاسی، دەستەلاتا تەشریعی

پیشگوتن

بابەتی دوماهیێ ژێ گرنگیا خوە د چارچووپی فێ لیکنێنی دا هەبە ژبەرک چارچووپی کێ تیوری بۆ پەيوەندیین د نایەرا سەقامگیریا سیاسی و دەستەلاتا تەشریعی دا ددانیت و ئەو مەرجین وەدکن ئەف دەستەلاتە ب شێوەیە کێ ئافاکەر و ئەرینی پشکداریی د دەستخستنا سەقامگیریا سیاسی دا بکەت و پاریزیت.

د فێ لیکنێنی دا دی رۆناهیێ ئیخینە سەر پێناسەیا سەقامگیریا سیاسی و رەهەندین جودا وەکو مۆکمیا سیستەمی و کارابوونا حکومەتی د

سەقامگیریا سیاسی زارافە کە پێناسەیین جۆراوجۆر و جودا بۆ هاتینە کرن ژبەر هەمو جۆریا سەمتین لیکنێنی و جودا هییا رەهەند و توخین وی ژ نفیسەره کی بۆ یی دی و خۆاندنگە هە کە هزری بۆ ئیکا دی. لەورا، ئەف مژارە دو دەرگەهان بخوافە دگرت، تێگەهی سەقامگیریا سیاسی و رەهەندین وی، هەروەسا رۆلی دەستەلاتا تەشریعی بۆ بدەستخستنا وی.

• په‌یوه‌ندی‌دا ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی ب سه‌قامگیریا سیاسی څه. []

• پېڅه‌رین سازیکرنا ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی. []

• چاوانیا پېشخستنا ریکارین ته‌شریعی بؤ خزمه‌تکرنا سه‌قامگیریا سیاسی. []

• نووترین پېناسه و رهنډین سه‌قامگیریا سیاسی. []

ناریشا لیکولینې ل سهر به‌رسفدانا څان پرسایاران رادوه‌ستیت:

1- ئه‌ری تیگه‌هه‌کی گشتگیر و ل سهر ریککه‌فتی ب شیوه‌یه‌کی گشتی ژبو سه‌قامگیریا سیاسی هه‌یه یان ژی تیگه‌هه‌کی مژداره و یا بزه‌هه‌ته پېناسه‌یه‌کا ئیکگرتی بؤ به‌یته کرن؟

2- جوداهیه‌ک د ناڅه‌را سه‌قامگیریا سیاسی و نه‌ساقامگیریا سیاسی دا هه‌یه کو نه‌و نیشانین دو دیاردیه‌ین ژ ئیک جودانه و ههر ئیکې نه‌گهر و فاکته‌رین خوه‌یین جودا هه‌نه، یان ژی ههر ئیک ژ وان ب تنی هه‌قدژی بی دی یه. یان ب گوتنه‌کا دی، نه‌به‌رقرارکرنا سه‌قامگیریا سیاسی دبته نه‌گهری دیاردا نه‌ساقامگیریا سیاسی؟

3- رهنډین سه‌قامگیریا سیاسی چنه، ئه‌ری ریککه‌فتنه‌ک ژی ل سهر څان رهنډان هه‌یه نه‌خاسمه د چارچووڅی پشکداریکرنا ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی د به‌رقرارکرنا وی دا؟

4- ئه‌ری په‌یوه‌ندی د ناڅه‌را سه‌قامگیریا سیاسی و ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی دا هه‌یه، یان ژی پشکداریا ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی د مؤکمکرنا

بریاردانی دا و دی رونا‌هیی ئیخینه سهر رولی ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی ب شیوه‌یه‌کی گشتی د به‌رقرارکرنا سه‌قامگیریا سیاسی دا و په‌یوه‌ندی د ناڅه‌را ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی و څی جوړی سه‌قامگیریی دا ب ریکا نیاسینا پېڅه‌رین سازیکرنا ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی.

گرنگیا لیکولینې: گرنگیا لیکولینې خوه د وی یه‌کی دا دبیت کو بابه‌ته‌کی هه‌ستیاریی سیاسی وه‌کو سه‌قامگیریا سیاسی ژ رووی پېگه‌ه و تیگه‌هین خوه‌څه دئخینه به‌ر لیکولینې، هه‌روه‌سا رولی ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی د دروستکرنا څی سه‌قامگیریی دا.

نارمانجا لیکولینې: براهه‌که ژبو دیارکرنا گرنگیا رولی ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی وه‌کو بلندترین ده‌سته‌لات د پرسین سیاسی دا بتایه‌تی ژی سه‌قامگیریا سیاسی، ته‌څی کارتیکرنا نه‌سه‌قامگیریا سیاسی ل سهر ره‌وش و ژيانا وه‌لاتیان هه‌روه‌سا کارتیکرنا وی ل سهر چاوانیا بریځه‌برنا ده‌سته‌ل‌اتا سیاسی و مؤکمیا سیسته‌می و دروستکرنا بریاری.

پرسیارا لیکولینې: ده‌سته‌ل‌اتا ته‌شریعی وه‌کو ستوونه‌کا مؤکم یا سیسته‌می سیاسی د ده‌وله‌تی دا دی شیت رولی خوه د به‌رقرارکرنا سه‌قامگیریا سیاسی دا گیریت. ل به‌ر رونا‌هیا څی تیگه‌هی نه‌و لیکولینه دی به‌رسفا څان پرسایاران ده‌ت:

زانستی، راپۆرتی نەتەووی ئیگرتی، لیکۆلینین سەنتەرین لیکۆلینین جیهان.

پیکهاتهیا لیکۆلینی: ئەو پیشگۆتنە سی مژارین سەرەکی د دوو خویدا دینیت. مژارا ئیکی تیگهه سی قامگیریا سیاسی و مژارا دوی رههاندین قامگیریا سیاسی و مژارا سیی زی رۆلی دهستهلاتا تهشیری ژبو بدهستخستنا قامگیریا سیاسی و پاشی فەرێژا قی لیکۆلینی دهیتە دیارکرن.

مژارا ئیکی

تیگهه سی قامگیریا سیاسی

قامگیریا سیاسی دهبرینی ژ وی رهوشا کۆنترۆلکرنی دکەت یا سیستەم و ستافی وی یی حکومی ژ ئالییهکی قەل سەر هەموو ئالیین سیستەمی نافخویدین دەولهتی دکەت و ژ ئالییهکی دی قە وی ژ هەر گەفەکا دەرەکی دپاریژیت.

قامگیریا سیاسی وهکو بزەههترین تیگهه و ژ هەموویان ئالۆزتر دهیتە نیاسین ژبهکو نهمایه گریدای ب دابینکرن ئاسایشا سەربازی ب تنی قە ههروهکو پیشتر هزر لی دهاته کون بهلکو ب قامگیریا بیافی جفاکی، ئابووری و ههتا بیافی رهوشهنبیری و کارگیریا فرهئالیی ب شیویهکی ئاشتیانه و بیافین دی قە هاتیه گریدان.

ژ ئەگهری فرهبیافین کارتیکرنی ل قامگیریا سیاسی دکەن و کارتیکرن لی دبیت،

سەقامگیریا سیاسی دا ل سەر سروشتی وی یی سازوهری رادوهستیت؟

5- دیارترین پیکههین سازیکرنا دهستهلاتا تهشیری چنه، ئەری ئەو پیکههه شیانی پەرلهمانی ژبو مۆکمکرن قامگیریا سیاسی زیدهدکەن، ههکه پەرلهمانی ئەو شیانی زی نهبن دی بیتە ئەگهری زیدهبوونا دیاردا نهقامگیریا سیاسی؟ مهگرتیا لیکۆلینی: د سیستەمی دیموکراسی دا دهستهلاتا تهشیری ب دهستهلاتا گەل دهیتە نیاسین، لهوورا رۆلهکی کاریگەر ل سەر دیاردین سیاسی ههیه، دروستکرن و پاراستنا قامگیریا سیاسی زی ژ گرنگترین و کاریگههترین ئەرکین دهستهلاتا تهشیری نه.

ئەو لیکۆلینه ل سەر بنیاتی وی مهگرتیی هاتیه ئافاکرن کو پدیوهندییهکا ب هیز د نافههرا ههبوونا دهستهلاتهکا تهشیری یا ب هیز و قامگیر و ههبوونا سیستەمهکی سیاسی یی قامگیر دا ههیه، دیاربوونا دهستهلاتا تهشیری و سهربخوویی و ئالۆزی و کارابوونا وی، یان ههبوونا پیکههین لی زیدهکرن سروشتی سازوهری، وه دکەت وی پتر شیانی ژبو لی زیدهکرن شهههههتی ل سەر سیاسهتین گشتی ههبن د ئەنجام دا یا هاریکار بیت ژبو مان و بهردهوامیا سیستەمی.

میتۆدا لیکۆلینی: بو بدهستفەئینانا بهرسقین پرسیارین خو و شکاندنا نیشانا قی لیکۆلینی، مفا ژ میتۆدی وهسفی و شرۆفهکاریی هاتیه وەرگرتن. قی لیکۆلینی مفا ژ پرتووک، لیکۆلینین

وهسا ساخله‌ت دکه‌ت کو زارافه‌کی خاپنۆکه دبیت ژبه‌ر زه‌مه‌تی و نه‌زه‌لالیا پیناسه‌کرنا وی وه‌کو زارافی دیمۆکراسیی بیت. رهنکه ئەفه ژبه‌ر وی یه‌کی بیت کو گه‌له‌ک نفیسکار وه‌سا دبین کو فی زارافی (رامانه‌کا ئینتیسیتیف "بدیهی") یا هه‌ی و پیدفی ناکه‌ت گه‌له‌ک ده‌می پتفه‌ به‌دن. ژ ئالییه‌کی دی فه، تیگه‌هی سه‌قامگیریا سیاسی د وی گروپی تیگه‌هان دایه‌ یین ب شیوه‌یه‌کی باش د گۆتارا سیاسی دا ده‌ینه‌ بکارئینان هندی که‌س پرسیار نه‌که‌ت رامانا وی تیگه‌هی چیه‌ و ئاماژی ب چ دده‌ت (Ersson & Lane, 1983).

د فی واری دا د شیان دایه‌ چهندین تیگه‌ه ژ ئیک به‌ینه‌ جوداکرن، هه‌ر ئیک ژ وان ژ ی پیدفی ب ریازه‌کا لیکۆلینی یا جودا هه‌یه. ئیک ژ تیگه‌هان سه‌قامگیریا سیاسی ب نه‌بوونا توندوتیژیا سیاسی ب نا‌ف دکه‌ت، هنده‌ک ژ ی سه‌قامگیریی ب پاراستنا سیسته‌می یه‌کسان دکهن، هنده‌ک ژ ی دوپاتی ل "به‌رده‌وامبوونا سیسته‌می" دکهن وه‌کو گوهوره‌کی گری‌دای یی سه‌ره‌کی، لی هنده‌کین دی سه‌رنجی رادکیشه‌ سه‌ر شیواژین ره‌فتاری و سیسته‌می ب ته‌مامی. ریازه‌کا دی گرنگیی ب سیسته‌می و هه‌یکه‌لی حکومه‌تی دده‌ت (Loewenberg, 1971). سه‌ره‌رای فره‌بی و هه‌موجۆریا ریازان بۆ پیناسه‌کرنا سه‌قامگیریا سیاسی، ده‌يته‌ دیتن کو هندی پیناسه‌ک د فی واری دا هه‌بیت پتریا وان ب شیوه‌یه‌کی کورت نه‌و زاراف پیناسه‌کریه‌ بیی شروقه‌کرنه‌کا ته‌مام بۆ زارافی بکه‌ن، پتریا

ده‌ستیشانکرنا پیناسه‌یه‌کا ل سه‌ر ریککه‌فتی ب شیوه‌یه‌کی گشتی بۆ سه‌قامگیریا سیاسی بزافه‌کا نه‌رژد و بی به‌ره. ئەفه پرسه‌ ب داکۆکیکرنا هنده‌ک لیکۆلینان ل سه‌ر تیگه‌هی نه‌سه‌قامگیریا سیاسی وه‌کو تیگه‌هه‌کی جودا و سه‌رنجوه‌ ژ تیگه‌هی سه‌قامگیریا سیاسی پتر ئالۆز و نه‌زه‌لال دبیت. ژبه‌ر فی یه‌کی، وه‌سا دیاره‌ به‌حسکرنا هه‌ردو زارافان دی یا ب مفا و هاریکار بیت ژبۆ دیارکرنا ئارمانجی ژ هه‌ردو زارافان کا ژ ئیک دو جودانه، یان ژ ی بده‌ستنه‌خستنا سه‌قامگیریا سیاسی دبیته‌ ئەگه‌ری دروستبوونا حاله‌تی نه‌سا قامگیریا سیاسی.

ده‌رگه‌هی ئیکی

پیناسه‌یا سه‌قامگیریا سیاسی

تیگه‌هی "سه‌قامگیریا سیاسی" نمونه‌یه‌کا نایابه‌ ژبۆ نه‌زه‌لالی و ته‌قلیه‌ه‌فیا د لیکۆلینین سیاسی دا هه‌ی ژبۆ پیکئینانا تیگه‌هی و بجه‌ئینانی و چاوانیا پشانای. هه‌رچه‌نده‌ د پتریا لیکۆلینان دا هه‌فیشکیه‌ک ل دۆر رامانا گشتیا یا به‌رفره‌ه یا فی زارافی هه‌یه، لی ته‌قلیه‌ه‌فیه‌ک ژبه‌ر نه‌بوونا ل هه‌فه‌اته‌نه‌کی ژبۆ رامانا وان زارافان هه‌یه‌ یین بۆ پیناسه‌کرنا "سه‌قامگیریی" ده‌ینه‌ بکارئینان؛ هه‌روه‌سا چ ئیکده‌نگی ژبۆ بجه‌ئینانا فان زارافان نین. له‌ورا، ئەو ژ ی وه‌کو هه‌ر زارافه‌کی دی د زانستین سیاسی دا، چ ریککه‌فتین گشتی ژبۆ تیگه‌هی زارافی سه‌قامگیریا سیاسی نین. د راستی دا، لیبهارت (2006، صفحه‌ 16) زارافی سه‌قامگیریا سیاسی

نفيسکاران ژي بؤ وي يه کي دچن کو سهره دهريي دگهل فاکته رين سه قامگيري و نه سه قامگيري بکن بي گرنگيه کا پيدفي ب ليکولينا هوور يا تيگه هي بدهن.

ليهارت (2006، صفحه 16): دپيژيت "سه قامگيرييا سياسي زارافه کي خاپينوکه رهنکه ب گه هيته ناستي زارافي ديموکراسي بؤ پيناسه کرنی و نه زلالسي. د في ليکوليني دا دي بکاريئانا فره رهنديي هيتي بکاريئان، کو وان هزران کومفه کهت يين گه لهک جارن د نه ده بياتا زانستين سياسي يين هه قبار دا دهينه بکاريئان: بهرده وامييا سيسته مي، سيسته مي سقيل، شه رعيهت، کارابوون. ديارترين ساخله تين سيسته مي ديموکراسي يي سه قامگيرن کو نه گه رين مه زن هده ب ديموکراسي بمينيت و ناسته کي نرم ژ توندوتيزيا سقيل يا راسته قينه يان يا پيشينيکري بخوه فه دگريت. نه ه هردو ساخله ته ب شيويه کي موکم پيکفه گریدايينه؛ د شيان دايه ساخله تي دويي وه کو مهرجي پيشوهخت و نامازهيدهک بؤ ساخله تي ئيکي بهيته زانين. ههروهسا ناستي شه رعيه تي يي سيسته مي هه ي و کارابوونا وي د چيکونا برياران دا د نافا خوه دا پيکفه گریدايينه و د ناڤه را وان و هردو ساخله تين پيشي ژي گریدان هه يه".

د پيناسه کرنا ليهارتي دا بؤ سه قامگيرييا سياسي دهيته ديتن کو نه و جوداهي د ناڤه را سه قامگيرييا ديموکراسي و سه قامگيرييا سيسته مي سياسي دا ناکهت، هه که سه قامگيري ساخله تي

ديموکراسي يان يي سيسته مي بيت و ژ روويي لوژيکي فه د شيان دايه کو پيشيني مهن هه بن کو سيسته م ب ديموکراسي بمينيت، د گهل وي يه کي ژي دا ناسته کي بلند ژ توندوتيزيا سقيل (يان گورانکاريين حکومي) ل هندهک ده مان ديار بيت (Ersson & Lane, 1983, p. 246).

ژ پيناسه يين وه کو پيناسه يا ليهارتي، ئيناسه يا Eckstein (1966) يه بؤ ديموکراسييا سه قامگير و وهسا پيناسه دکهت کو نه وه يا "هيزه کا مهن بؤ مانا خوه ديار کربيت، ههروهسا شيانين خوه ل بهرگرتني هه بن، يي گورانکاريين مهن يان دوباره کري د شيوازي دا بکهت. ل سهر في بنياتي، کومارا فره نسي يا سي، وه کو نمونه، ديموکراسيه کا سه قامگيره. نه ه کوماره ده مه کي دريژتر ژ هه ر سيسته مه کي ديي ده ستووري يي فره نسي بهرده وام بوو، ههروهسا ده مه کي دريژتر ژ گه لهک سيسته مي دي. ل طوره ي Eckstein ده مي دريژي مانا سيسته مي ده ستووري فاکته ره کي گرنک نينه کو ديموکراسيهت ب (سه قامگير) بهيته زانين، بهلکو نه و " شيانين سيسته مي ده ستووري نه بؤ خوه گونجاندي د گهل گوهورينا کاودانان، ههروهسا شيانين وي نه ژبؤ بده ستفه ئينانا خواستين سياسي و دلسوزين بله ز" (Eckstein, 1966, p. 228).

Richard Higot نامازي ب هه بوونا سي ناراسته يان د پيناسه کرنا سه قامگيرييا سياسي دا ددهت: يا ئيکي گریداي گوهوريني يه د

2) شیا چار ریښان بۆ سه قامگیریا سیاسی دهستنیشان بکته کو گهلهک لیځوله ران دهستنیشان کرینه، نهو ریښان نهغه نه: (1) نه بوونا توندوتیږیا سیاسی و (2) پاراستنا سیستمی یان بهرده وامبوونا سیستمی و (3) شیوازیڼ سیستمان (جوداهی د نافبه را سیستمان دا ل گوره ی شیانین به دهستغه ئینانا پیگیری ب قانونین بنه رته ی و پشته فانیکرنی) و (4) نه دایا حکومتی (بهرده وامبوونا ههیکه لین حکومتی د گهل ده ربازبوونا ده می، ههروه سا شیانین وی بۆ سه پاندنا پیگیریڼ نه ریڼی و کیمرنا توندوتیږیا سقیل، ههروه سا بجهئینانا داخواریڼ سیستمی سیاسی).

لی ل گوره ی دیتنا Hurwitz (1973, p. 449) ژبو بوجوون و ریښانین جودا ژبو سه قامگیریا سیاسی وه سا لی دهیته نیږین کو نهو: (1) نه بوونا توندوتیږی، (2) بهرده وامبوونا حکومتی و (3) هه بوونا سیستمه کی دهستووری یی شهرعی و (4) نه بوونا گوهوړینا ههیکه لی. (5) هه بوونا ساحله ته کی جفاکی یی فرهالی. ههروه سا Kimber و Dowding (1983, p. 230) ریښا شه شی لی زیده دکته کو نهو ژی سه قامگیریا ب شیوازه کی رهفتاری یه.

Ake (1975) سه قامگیریا سیاسی وه سا پیناسه دکته کو "لقینا ب ریکوپیک یا ئالوگوریڼ سیاسی یه. هندي لقینا ئالوگوریڼ سیاسی یا ریکوپیک بیت، سه قامگیری دی زیده تر بیت. ل شوونا وی یه کی، نه م دشین بیژین کو

سیستمی سیاسی دا، نهو سیستمی نه هیته گوهوړین د شیان دایه وه کو سیستمه کی سه قامگیر بهیته زانین، لی یا دوی نه بوونا گوهوړینا بهرده وامه د حکومتی دا، ئانکو نهو سیستمی د حکومتی دا دوباره و سیاره گوهوړین چیدبن نهو سیستمه کی نه سه قامگیره. لی ئاراسته یا سی ژ کوژی نه بوونا توندوتیږی ب هه موو شیوه و ئاستان ل سه قامگیری دنیږیت. (الصالح، 2016، صفحه 310).

هندهک ژی سه قامگیریا سیاسی وه سا دینین کو بهرده وامبوونا نوخبا دهسته لاتداره ل سهر دهسته لاتی بۆ ده مه کی دریژ بی هه بوونا گوهوړین و کوډه تایان د نافا جفاکی دا ژبو گوهوړینا دهسته لاتداران یان دهسته لاتی (عدوی، 2009، صفحه 5). لی هنده کین دی وه سا دینین کو سه قامگیریا سیاسی نه مایه ب تنی گریډای گهره ننتیکرنا ئیمناهی و هیژا سهر بازی بهلکو ژی ده رباز بوویه بۆ هه موو بیافین دی یین ژیان، گهلهک دهولت هه نه چه کین سهر بازی یین مه زن و سازین ئیماهی یین پیشکه فتی نین لی سیستمی وی یی سیاسی یی سه قامگیره، ههروه سا دشیت ب ریکا شیانین خوه بهرهنگاریا قهیرانان بکته و بهر سینگ پیلانگیریان بگریت و سه قامگیری و ئاسایشا خوه یا گشتی ژ ههر گهفه کا نهو روو ب روو دیت پاریژیت (محمد، 2004، صفحه 4).

د لیځولینا خوه دا بۆ ریښانین تاك رهندی بۆ سه قامگیریا سیاسی Loewenberg (1971, pp. 181-

هه‌ی - ئانکو قانون و ریککه‌فتنن وی، نه‌خاسمه
یین پشتر" (p. 273).

هه‌ر ئیک ژ Dowding و Kimber (1983)
وه‌سا دینن کو سه‌قامگیریا سیاسی ئاماژی دده‌ته
"سه‌قامگیریا هنده‌ک ئالین جفاکی یین دیار □
ئه‌وین سیسته‌می سیاسی و پشکین پیکهاتا وی
پیکدئین. سه‌قامگیریا سیاسی ژی جوهره‌کی
سه‌قامگیریه‌کا به‌رفره‌ه‌تر، ب فی شیوه‌ی ئه‌و ژ
رووی تیگه‌هی فه‌ گری‌دای هنده‌ک جوهرین دی
یین سه‌قامگیریی یه. سه‌قامگیری دبته
سه‌قامگیریا سیاسی ده‌می ل سهر ئارمانجه‌کی یان
مه‌ره‌مه‌کا سیاسی ده‌یته بجه‌ئینان". هه‌ردو زی‌ده‌تر
دبژن کو نه‌هه‌ر گوهرینه‌کا د سیسته‌می دا
کارتیکرنی ل سه‌قامگیریا سیاسی دکه‌ت، هنده‌ک
گوهرین ری‌پیداينه، هندی توخین دی بمین (p.
236). د گه‌له‌ک حاله‌تان دا، یا به‌دیهي یه کو
هه‌ر حکومه‌ته‌کی "ژییه‌کی سروشتی" یی هه‌ی، ل
دوماهیا وی ده‌می ژی نامینته د هه‌بوونی دا، لی
ژ به‌ر فی ئه‌گه‌ری نابیت ب نه‌سه‌قامگیر ب ناؤ
بکه‌ن. پیدقیه‌ ئه‌ؤ ئه‌نجامه‌ ب ئه‌نجامه‌کی سروشتی
و نه‌دیتی به‌یته هه‌ژمارتن (p. 237). Dowding و
Kimber ل دوماهی دبژن کو "هه‌را گوهرینا
ب زوری بو تیگه‌هی نه‌بوونا سه‌قامگیریی یا
پیدقیه. هه‌ر گوهرینه‌کا ب دلخوای ژ ئالیی
هه‌ر سیسته‌مه‌کی سیاسی فه‌ ده‌یته قه‌بوولکر
نابته به‌لگه‌ ژبو نه‌بوونا سه‌قامگیریی، خو هه‌که
گوهرین ب ئیکجاری وی سیسته‌می تی‌کده‌ت.
د ئه‌نجام دا، ئه‌م دشین بیژن کو سه‌قامگیریا

سه‌قامگیریه‌کا سیاسی یا هه‌ی هه‌تا وی راده‌یی
کو تاکین جفاکی ب خوه‌ گری‌دای شی‌واژین
ره‌فتاران بن یین دکه‌فته د وی سنوری دا یی
پیشینیین رۆلی سیاسی ده‌پینیت. هه‌ر کاره‌کی ژ
فی سنوری ده‌ردکه‌فیت ژی دبته غوونه‌یا نه‌بوونا
سه‌قامگیریا سیاسی". زی‌ده‌تر دبژیت: "بو
ده‌ستیشانکرن ئاستی سه‌قامگیریا سیاسی یی
سیسته‌می سیاسی، پیدقی مه‌شیان هه‌بن ب
شیوه‌یه‌کی سیسته‌ماتیک هه‌ر ئیک ژ ریکوپیکیی و
نه‌ری‌کوپیکیی د ئالوگورین سیاسی دا
ده‌ستیشان بکه‌ین. ره‌فتارین سیاسی یان کریار
یان ژی ئالوگوری وه‌کو کاره‌کی ریکخستی
(ئاسایی) ده‌یته زانین هه‌که سیسته‌می (یان
شی‌واژ) ئالوگورین سیاسی بنپی نه‌که‌ت و
هه‌روه‌سا دی یی نه‌ری‌کوپیک بیت هه‌که
سه‌ری‌چیا فی شی‌وازی کر". هه‌روه‌سا ل دۆر
ده‌ستیشانکرن پیشینیان، Ake ئاشکرا دکه‌ت
کو دبیت هنده‌ک تاکین جفاکی جوداهی ل دۆر
پیشینیین رۆله‌کی دیار یان کومه‌کا رۆلان هه‌بن.
ئه‌و جوداهی ژی دبیت ژ ئه‌گه‌ری کیم زانیاریان
یان جوداهیین تیگه‌هشتی یان شروقه‌کرنی بن.
هه‌روه‌سا دبیت ژ ئه‌نجامی جوداهییان د به‌ایین
ئایدۆلۆژی دا دروست بن. ئه‌فه‌ ئه‌و ئه‌گه‌ره‌کو
یا پیدقیه‌ پیشینیین رۆلی به‌ینه ده‌ستیشانکرن یین
وه‌کو پيفهر ده‌ینه دانان هه‌که شیوه‌یه‌ک ژ
شیوه‌یین ره‌فتارین سیاسی نه‌یی ریکوپیک بیت یان
یی ریکوپیک بیت و ئه‌فه پیناسه‌یا ژ هه‌موویان
باوه‌ری‌کریه بو پیشینیین وی رۆلی یی جفاکی

سياسي نډو رهوشه يا سيستمې سياسي بشيت رېل بهر رهوشين ئاوارته بگريت کو ژ نه چاري وي ژناډ بيهت □ نانکو گوهورينه کي يان پتر ل سهر پيشه رين ناسنامه يا في سيستمې بسه بينيت. ههر سيستمې بکه فيته ژير في جوړي فشاري کو دبیت بيهته نه گهري ژ ناچوونا وي، هه که شيان هه بن خوه ژي دوور بکه ت يان بهر سينگي وي بگريت يان ب سهر دا سهر که فیت، نهو سيستم دي يي سه قامگير بيت". (p. 239).

David Easton ولسا دينيت کو سه قامگيري گريډاي گوهوريني يان هه قډزي وي نينه، هه که سه قامگيري رامانه کا بهر ناقل هه بيت، پيدفيه رهوشه کي نيشا بدهت تيکرايا گوهوريني (د سيستمې دا) تا راده به کي يا خاډ بيت ژبو دروست نه کرنا ناريشين تاييهت يين ژ نه نجامي گوهوريني دروست دبن (Dowding & Kimber, 1983, p. 238). لي Margolis (2010, p. 326) سه قامگيريا سياسي ولسا دينيت کو رهنگفه دانا "وي پلي يه يا تيډا رولي و هه يکه لي فهرمي د گهل رول و هه يکه لي نه فهرمي د ناڤا سيستمې سياسي دا پيکدکه ن. هندي "ڤالاهي" د ناڤه را ڤان هه ردو جوړين هه يکه لان دا بهر فره بيت، نه بوونا سه قامگيري دي زيډه تر بيت".

هنده ک ژي ژ روويي بجهيناني ڤه ولسا دينين، د شيان دايه سه قامگيريا سياسي و سازين وي د چارچو وڤي پيڤانا بهر دهواميا دهستوري دا بهينه پيڤان کو نهو کومه کا بنه مايانه سازين سياسي يين سهره کي يين دهولته ي و په يوه ندين د ناڤه را

ڤان سازيان دا و په يوه نديا د ناڤه را ڤان سازيان و وهلا تيان دا دهستنيشان دکه ن. سيستمې سياسي يي سه قامگير نهوه يي کومه کا سازين سياسي يين هه فگرتي دپاريزيت: د شيان دايه دهستور ژبو دابين کرنا پيدفيي گوهارتي بهينه راستفه کرن، لي سازين سياسي يين دهستوري دهستنيشان کرين وه کو خوه دمين. د گهل وي يه کي ژي دا، بهلگه ل سهر هه بوونا سيستمه کي سياسي يي نه ساقامگير د تيکچوونا سازين وي يين سياسي و شکه ستنا دهستوري دايه: فشارا داخوازين گوهارتي نايته نه گهري گونجاندني بهلکو دبته نه گهري گوهورينا هه يکه لي سياسي يين هه يي ب هنده کي دي (Aunger, 1981, p. 39).

لي کارولين کارلوف سه قامگيريا سياسي ولسا پيناسه دکهت کو مهرج نينه رامانا وي راوهستيان و نه گوهارتن بيت، بهلکو تاييه ته نديا سيستمې سازياتي يه يي شيانين چاره کرنا ناريشه و هه فريکيان ب ريپن ناشتيانه هه ين دگهل هه بوونا هيژا ريگريکوني همبهري وان که سين سيستمې گشتي بنپي دکه ن و تيکدده ن. ههروهسا رامانا وي شيانين سازين سياسي نه ژبو گه هشتن ب خوه ژيبي (اکتفاء ذاتي)، کو دهولت د سه خترين کاودان دا ب شيويه کي سروشتي ل سهر کارکوني بهر دهوام بيت، رامانا في ژي نهوه کو سه قامگيريا سياسي گريډاي شيوه و سروشتي سيستمې سياسي يه و هندي سيستمې شيانين کارا بو سهره دهريکوني د گهل

قهیرانان ههبن و کهیسی ژ هیژا خوه بینیت و د دهمی گونجای دا ژبو چاره سهریا ناشتیانه بکار بینیت د فی حاله تی دا ئەم دشین بیژین سیستمی سیاسی د رهوشه کا سه قامگیر دایه (مهیدات، 2007، صفحه 27).

هندهك سه قامگیریا سیاسی وهسا دینن کو تیگه هه که تشته کی ل سهر هیلا "خوه راگرتن ب دهر بازبونا دهمی" د دووځ خوه دا دئینیت، ههروهسا تیگه هه که ره گه زی نهرماتییی و شیانین خوه ل بهرگرتنا رکمانیان (تحدیات) ههبن بیی تیكچوونه کا نه پیدفی. ئەڅجا جفاکی سیاسی بیی سه قامگیر، ل گوره ی فی تیگه هی، ئەو جفاکه بیی دشیت د دهمین گه شه کرن و تیكچوونا ئابووری دا، یان د هه څرکیین سیاسی دا، یان ژی همبه ری گه فین هه څرکان خوه ل بهر بگریت، بیی ژ ناډ بچیت یان بکه فیه بهر گوهورینه کا ژ ره و ریشالان (Golemboski, 2023, p. 20).

دهر گه هی دوی

پیناسه کرنا نه سه قامگیریا سیاسی

ل دهه کی کو پشکه کا نفیسکاران بکارئینانا تیگه هی بهروځازی یان ب لیكولینه کا هه ځدژ سهره ده ری د گهل سه قامگیریا سیاسی کرییه ئەو ژی نه بوونا سه قامگیریا سیاسی یه، ئەو پشک ب لیكولینا فی دیاردی څه مژوول بووینه و هوکارین دروستبوونا وی ژ نه وه کهه فییا جفاکی و ئابووری و تیكچوونا سازوهری و پرت و به لاقه بوونا رهوشه نیری شروځه کرینه (الطیب، 2013، صفحه 18). ل فییری ئامازه بیی دهیته کرن کو هندهك

لیكولینین ئە کادیی وهسا سهره ده ریی د گهل سه قامگیریی دکه ن وه کو پیگوهوره کی دونا لی، ئانکو سیستمه کی سیاسی بیی دیار یان بیی "سه قامگیره" یان ژی "نه سه قامگیره"، لی هنده کین دی وهسا دینن کو تیگه هه لبوونه کا بهر فره ه د ناڅه را څان هه ردو هه ځدژان دا هه یه ژ بهر هه بوونا هندهك دهوله تان کو د ناڅه را سه قامگیریی و نه سه قامگیریی دا دهزیین (Badie, Berg-Schlösser, & Morl, 2011, p. 2478). خو هه تا د چارچووځی دیاردا نه بوونا سه قامگیریا سیاسی دا و ژ ئە گه ری کو ئاستی نه بوونا سه قامگیریا سیاسی د دهوله ته کی دا ب شیوه یه کی راسته وخو ناهیه ته دین، هاتیه بنه جه کرن کو ده ستیشانکرنا تیگه هی وه کو رکمانیه کی (تحدی) یه بو گه لهك نفیسکاران.

د شیان دایه نه سه قامگیریا سیاسی ب کیمی ب سی رییان بهیته پیناسه کرن، ریازا ئیکی پیناسه یا نه سه قامگیریا سیاسی ئەو کو مه یلهك بو گوهورینا سیستمی یان حکومتی هه بیت، ریازا دوی ژی فوکسی دئیخیه سهر دروستبوونا تیكچوونین سیاسی یان توندوتیژی د جفاکی دا، وه کو کوشتن (اغتیالات) و خوه نیشادانان و کارین ژ فی رهنگی. لی ریازا سیی فوکسی دئیخیه سهر نه سه قامگیریی د سیاستان دا ل شوونا فوکسی ل سهر نه سه قامگیریی د سیستمان دا (ئانکو ئەو پله یه یا سیاسه تین بنه رته ی، وه کو نمونه، مافین مولکداریی بکه فیه ژیر گه لهك گوهورینان (Kolstad, 2022).

حکومه تیّ یان د سیستمی یان د جفاکی دا دروست دین و نه و رکمانیږ دکه څنه بهرسینگی حکومتیّ یان سیستمی یان جفاکی ژ شیوازی "سروشتی" یی تاییه ت ب سیستمیّ پیشتړ څه. "لی گروپی دوی یی پیناسه یی نه سه قامگیریا سیاسی فوکسی دئیخته سهر پله یا تیچچونا جفاکی وه کو نیشانه ک بو نه سه قامگیریا سیاسی. ل گورهی فان پیناسه یان، ملله ت ژ رووی سیاسی څه یی سه قامگیر نینه هه که ټاکنجیان پله یه کا دیار ژ نه رازیوونی همبه ری حکومتیّ یان سیستمی ټاشکرا کر. دشیان دایه ب گهله ک جورین چالاکیان دهربرین ژ څی نه رازیوونی بهیته کرن وه کو توندوتیژیا سیاسی و تیچچون و شیوین دی یی نه رازیوونین سیاسی. بو نمونه، Siemann ودها دینیت کو باشتړین پیشر بو نه سه قامگیریا سیاسی نه وه ".... دوباره بوون و سیاره بوونا روودانین جفاکی و سیاسی یی دیار" (Xu, 2011, p. 8).

هده ودها هنتنگتون پیناسه یه کا وه کو وی بو نه سه قامگیریا سیاسی پیشکیش دکه ت و ټاستی سه قامگیریا سیاسی د دهوله تی دا ب هیژا سازی یی وی یی سیاسی څه گریډده ت. هنتنگتون ودها دینیت کو ټاستی بلند یی بیژاریا جفاکی ټاکان هاندده ت رهفتاری ل دژی حکومتیّ بکن، نه څجا هندی سازی یی سیاسی د لاواز بن، نه و هه څرکی زیده تر لیډه یی. ههر ل گورهی هنتنگونی (2017، صفحه 81)، نه گهرین په یوه ندین د ناڅه را بیژاریا جفاکی و

ل سهر وی یه کی، گهله ک پیناسه بو دیاردا نه بوونا سه قامگیریا سیاسی هه نه، هنده ک ژ وان (Xu, 2011, pp. 7-8) بارڅه دکه نه دو گروپین پیناسه یان: گروپی ټیکی فوکسی دئیخته سهر گهله ک گوهورین ب سهر حکومتیّ و سیستمی سیاسی دا دهی. ژ وان پیناسه یی د که څنه د څی گروپی دا، پیناسه یا Lipset (1960) یه یا ودها دینیت کو نه سه قامگیریا سیاسی نه وه یا بنه جهی و بهرده وای بو جوره کی دیار یی سیستمی سیاسی تیډا نه بیت، ل گورهی Lipset، سه قامگیریا دیموکراسی ژ بهرده واییا یی پچیان یا دیموکراسیا سیاسی و نه بوونا ته څکه ره کا سیاسی یا مدزن کو بهرنگاریا ریسیاین دیموکراسی یی یاری بکه ت پیکده یی. ههر ل گورهی وی یه کی، "سه قامگیریا ههر دیموکراسیه ته کا دیار پشته ستی ل سهر گه شه پیدانا ټابووری ب تنی ټاکه ت، بهلکو پشته ستی ل سهر کارابون و شهرعیه تا سیستمی وی یی سیاسی ژی دکه ت. کارابون ل څیری ټانکو نه دایا راسته قینه یا سیستمی، ټانکو هه تا چ راده سیستم پیگیری یی ب ټرکین بنه رهی یی حکومتیّ دکه ت هه ووه کو پتړیا ټاکنجی و گروپین ب هیژ د ناڅا دهوله تی دا دینن وه کو کومپانیین مدزن یان هیژین چه کدار" (Lipset, 1960، صفحه 77).

Sanders (1981) پیناسه یه کا وه کو یا Lipset پیشکیش دکه ت، ل گورهی وی نه بوونا سه قامگیریا سیاسی پیکده یی ژ "ټاستی جوداهیا دروستبوون و نه دروستبوونا گوهورین د

نەسەقامگیریا سیاسى دا ب جۆره کى دئالۆز، ئەڤ پەيوەندىيە ژ ئەنجامى نەبوونا دو پىگوهۆرین کارىگەر دروست دبن: دەلیفین تەڤگەرە جفاکى و ئابوورى، هەروەسا سازین سیاسى کو بشین خوه بگوفین.

ههنگوتن به حس ل وى يە کى دکەت کو تىگەهى سەقامگیریا سیاسى دو توخان بخوڤه دگريت: سیستم و بەردەوامبوون. هەروەسا دىژیت: توخى ئىکى گرىداى نەبوونا ریزه یی یه یا توندوتیژی و هیز و نه‌ثیان و ئالۆزیانه ژ سیستمى سیاسى. توخى دویى ژى سەقامگیرى ب نەبوونه کارىگەر د ریزه یی یا گوهورینى د پىکهاههین کارىگەر د ل سەر سیستمى سیاسى دەستیشان دکەت، هەروەسا نەبوونا بچيانى د پىشکەفتا سیاسى دا و نەبوونا هیزین جفاکى و تەڤگەرین سیاسى یین گرنک د جفاکى دا یین هەزدکەن گوهورینى بنه‌ره‌تى د سیستمى سیاسى دا بکەن" (Huntington & Dominguez, 1975, p. 7).

یا ژ پیناسەیا ههنگوتنى دهیته وەرگرتن وهسا دیاره هەردو توخم د گەل ئیک دا تیکه‌هەلن، کو هەکه هیزین جفاکى و سیاسى نەبن هەزا گوهورینى بنه‌ره‌تى د سیستمى سیاسى دا هەبیت، دى یا بەدییه بیت نەبوونا توندوتیژی و هیز و نه‌ثیان و ئالۆزیان ژ ئالیى سیستمى سیاسى ڤه بهیته پىشبینکرن.

ب دیتا Gurr (Gurr, Why Men Rebel, 2016) دەمى هیڤین جفاکى بجه نەهین نەسەقامگیریا سیاسى دروست دیت. ئەو هیڤى ژى دیت

گریداى گەلەك پرسین جودا بن و هەموو دەمان پیدى نەبن، ل گۆره‌ى وى یە کى، خەلك رابیت ب تەمامى سیستمى ژناڤ بیه‌ت یان سەرکردین حکومه‌تى بگوهوریت بو چاره‌کرنا وان پرسان. د هه‌ده‌ك حاله‌تان دا، هەر تىشتى پیدى ئەوه حکومه‌ت هه‌ده‌ك سیاسه‌تین دیار بگوهوریت. ل دوماهى Gurr دیار دکەت کو خەلك هەست ب "نەرازیوونى" دکەت دەمى دینن کو ب ریکا سەرکوئکرنى مایتیکرن د تیرکرنا هەزین وان دا ژ ئازادى و ئیمنایى دهیته کرن، وى سەرکوئکرنى ژى ب پیدى نابین و دشین خوه ژى دوور بکەن و چ بەهانه بو نین. " شۆره‌ش دروست دبیت دەمى پتریا ره‌ها یا جفاکى هەست ب بێزارى بکەت ب ئاسته‌کى کو ژ لیوورینى دەر باز بیت" (Gurr, Why Men Rebel, 2016, p. 38).

هه‌ده‌ك ژى ب ڤى شیوه‌ى نەسەقامگیریا سیاسى پیناسه‌ دکەن: ئانکو نەسەقامگیریا سیاسى:

1. نەسەقامگیریا هەیکه‌لى حکومه‌تى و د دەمه‌کى کورت دا به‌ر ب ژناڤچوونى بچیت ژ ئەگه‌رى هەیکه‌لین سیاسى یین نەسەقامگیر.

2. ره‌وشا قه‌یرانى د ناڤ ده‌وله‌تى دا دبیت ژ کۆمه‌کا هه‌مه‌جۆر یا ئەگه‌ران دروست بیت: بى شیانیا حکومه‌تى، ئاریشین ئابوورى و بلندبوونا ئاستى تاوانان و کارین ژ ڤى ره‌نگى. دبیت نەسەقامگیریا سیاسى ژ هه‌ڤرکى دروست بیت یان به‌روڤاژى وى یە کى کو ئەو ب خوه بیته بنیاتى هه‌ڤرکى (Özer, 2021, p. 123).

بۆ پاراستنا خوه و روو ب روو بوونا رهوشین جار جار دیار دبن یین دهنه گه‌ف ل سهر مانا توخین وی یین سهره‌کی و شیانین وی نه بۆ خورتکرنا سه‌قامگیریا جفاکی. ژ ئالییه‌کی دی فه نه‌سه‌قامگیریا سیاسی دبته روویه‌کی دی یی سه‌قامگیریا سیاسی ب رهوشه‌کا هه‌قدژ.

مژارا دوئی

ره‌ه‌ه‌ندین سه‌قامگیریا سیاسی

ههر چاوا نه‌زه‌لالییی دهر‌دو‌را زارافی "سه‌قامگیریا سیاسی" گرتیه و گه‌له‌ک پیناسه هه‌نه، ب کیمی هه‌مان قه‌باری نه‌زه‌لالییی و جوداهیی ژبۆ ره‌ه‌ه‌ندین سه‌قامگیریا سیاسی ژی هه‌یه. د شیان دایه بهیته گۆتن کو نه‌گه‌ری فی نه‌زه‌لالییی ژی نه‌وه گوهورین و رکمانی یین دکه‌فنه به‌رسینگیی سیسته‌می سیاسی گه‌له‌ک شیوه‌یان بخوه‌فه دگرن. د گه‌ل وی یه‌کی ژی دا، ژ دهر‌خستنا نه‌ده‌بیاتین سه‌قامگیریا سیاسی دیاره، کو ریککه‌فتنه‌ک ل سهر چار ره‌ه‌ه‌ندان بۆ سه‌قامگیریا سیاسی هه‌یه وه‌کو ره‌ه‌ه‌ندین خو‌سه‌ر بۆ نه‌دایا سیاسی، نه‌و ژی: ب هیزبوونا سیسته‌می، کارابوونا حکومه‌تی بۆ دانا بریاران و سیسته‌می سفیل (ناشتیا مه‌ده‌نی).

ژبۆ به‌حسکرنا فان ره‌ه‌ه‌ندان، مه‌ بریار دا فی لی‌کۆلینی دا ل سهر دو دهر‌گه‌هان بارقه‌که‌ین، د دهر‌گه‌هی ئیکی دا دی به‌حسی ب موکمییا سیسته‌می و کارابوونا حکومه‌تی که‌ین و دهر‌گه‌هی دوئی ژی دا دی شه‌رعییه‌تا سیاسی و سیسته‌می سفیل به‌حس که‌ین.

پیناسه‌یا دی بۆ نه‌سه‌قامگیریا سیاسی پیناسه‌یا جۆنسۆن ویستیفنسۆنی یه، یی وه‌سا دبیت کو نه‌سه‌قامگیریا سیاسی ره‌وشه‌که د گه‌ل ژ نافچوونا چارچووفی سازیاتییی سیسته‌م دکه‌فتی و توندوتیژی ل شوونا ملکه‌چی بۆ ده‌سته‌لاتی جه‌ دگرت ب ئارمانجا گوهورینا هنده‌ک که‌سان یان سیاسه‌تان یان ژی گه‌ه‌شتن ب ده‌سته‌لاتی ب هنده‌ک کاران کو ژ ریین شه‌رعی یین گوهورینا سیاسی دهر‌باز بن. نه‌و پیناسه‌ ژی باشترین و ته‌مامترین پیناسه و ساخله‌تکرنا بۆ ره‌وشا نه‌سه‌قامگیریا سیاسی ده‌می ژ نافچوونا سازیاتییی یا دبته نه‌گه‌ری ژ نافچوونه‌کا ته‌مام د هه‌موو سازین ده‌وله‌تی و جفاکی پیکفه گری‌ده‌ن کو دبته نه‌گه‌ری تیکچوونا گریه‌ستا ئیمناهیی و کارین توندوتیژی و تیکدان و دزی و کوشتن په‌یدا دبن و ل وی ده‌می هه‌ستا نه‌بوونا ئیمناهیی بۆ تاکین گه‌ل دروست دبیت (ناصر، 2019، صفحه‌ 9).

ژ هه‌موو نه‌فال سهری هاتی نه‌م دگه‌هینه‌ وی نه‌نجامی کو زارافی سه‌قامگیریا سیاسی زارافه‌کی فره‌ره‌ه‌نده و لی‌کۆله‌ر د پیناسه‌کرنا راما نا وی دا ژ ئیک جودانه و نه‌و یه‌ک وه‌دکه‌ت کو ببته زارافه‌کی نه‌زه‌لال. ژ به‌ر فی یه‌کی د شیان دا نینه بگه‌ه‌نه تیگه‌هه‌کی ده‌ستیشانکری یی گشتگیر بۆ سه‌قامگیریا سیاسی هه‌تا گرن‌گترین ره‌ه‌ند و توخین وی نه‌هینه ده‌ستیشانکرن. د گه‌ل وی یه‌کی دا، د شیان دایه بهیته گۆتن کو تیگه‌هی سه‌قامگیریا سیاسی راما نا وی شیان سیسته‌می یه

ده‌رگه‌هی ئێکی

ئێک: موکمییا سیستهمی و کارابوونا حکومه‌تی

سه‌قامگیریا سیاسی ره‌گه‌زه‌کی بنه‌ره‌تی یه‌ ژبو پاراستنا هه‌ڤسه‌نگییا جفاکی و بده‌ستخستنا گه‌شه‌پیدانا به‌رده‌وام د هه‌ر ده‌وله‌ته‌کی دا. ب گه‌له‌ک فاکته‌ران کارتی‌کرن ل سه‌قامگیریا سیاسی و کارابوونا حکومه‌تی دبیت، کو موکمییا سیستهمی و کارابوونا حکومه‌تی دو ره‌گه‌ز و ره‌هندین گرنگن ژبو سه‌قامگیریا سیاسی و هاریکارن ژبو ئافاکرنا سیستهمه‌کی سیاسی یی ب هیژ و به‌رده‌وام. د فی ده‌رگه‌هی دا دی به‌حسی موکمییا سیستهمی و کارابوونا حکومه‌تی که‌ین وه‌کودو ره‌هندین سه‌قامگیریا سیاسی.

ئێک: موکمییا سیستهمی

هنده‌ک ژ ب "بنه‌جه‌بوونا ده‌ستووری" ب ناڤ ده‌کن (Aunger, 1981) یان "بنه‌جه‌بوونا هه‌یکه‌لی" (Hurwitz, 1973). ئەڤ ره‌هنده‌ ل سه‌ر بنه‌مای "دریژیا ده‌می سیستهمی سیاسی خوه‌ ل به‌ر دگرت بێ گوه‌ورینه‌کا ژ نشکه‌کی ڤه‌ و یا مه‌زن د نه‌خشی ڤه‌یوه‌ندیین ده‌سته‌لاتی د گه‌ل توخین وی یین بنه‌ره‌تی دا دروست بیت" رادوه‌ستیت". هه‌روه‌سا توخین بنه‌ره‌تی یین ڤه‌یوه‌ندیین د ناڤه‌را هه‌ردو ده‌سته‌لاتین بجه‌ئینه‌ر و ته‌شریعی دا، ریک‌خستنا ده‌وله‌تی و ڤه‌یوه‌ندییا د ناڤه‌را حکومه‌تی و وه‌لاتیان دا ب خوه‌ڤه‌ دگرت (Marshall & Jagers, 2007, p. 37).

ب هیژبوون زارافه‌که‌ بو ئاماژه‌کرنی ب تایبه‌تمه‌ندیا وان سیستهمان ده‌یته‌ بکارئینان یین

به‌رده‌وامیی دده‌نه‌ خوه‌ و خوه‌ دگونجین، ئەڤه‌ ژ ی تایبه‌تمه‌ندییه‌کا گوه‌وره‌، حوکم ژ ی ل گوره‌ی سه‌ربوونا دیروکی یا سیستهمی ده‌سته‌لاتی ل سه‌ر ده‌یته‌ دان. ل گوره‌ی دیتنا Gurr ب هیژبوون ژ رووی تیگه‌هی ڤه‌ ئێک تایبه‌تمه‌ندییه‌. د گه‌ل وی یه‌کی دا، وی دو روو یین هه‌ین: یی ئێکی، بنه‌جه‌بوون ب ساده‌یی ڤه‌ ده‌یته‌ پیناسه‌کرن کو دریژیا عه‌مری یه‌، ئانکو ئەو ده‌می سیستهمی سیاسی خوه‌ رادگرت بێ گوه‌ورینین مه‌زن و ژ نشکه‌کی ڤه‌ ل سه‌ر شیوازی ده‌سته‌لاتا وی دروست بن. یی دویی، شیانین خوه‌ گونجاندنی نه‌ کو ئاماژه‌یه‌ بو ئاستی شیانین دیار یین سیستهمی سیاسی کو گاڤ ب گاڤ گوه‌ورینان د شیوازی ده‌سته‌لاتا خوه‌دا بکه‌ت، یان شیانین سارییان بو سه‌ره‌ده‌ریکرنی د گه‌ل جوړین جودا یین فشاران وه‌کو ڤه‌یرانین ئابووری یان شه‌ری ناڤخوه‌ یان ڤه‌یرانین ئیکگرتنی بێ کو ب شیوه‌یه‌کی بنه‌ره‌تی به‌یته‌ گوه‌ارتن (Gurr, 1974, pp. 1984-5)

هه‌روه‌سا سیستهم ب "سه‌قامگیر" ده‌یته‌ دیتن هه‌که‌ شیان هه‌بن خوه‌ ژ گوه‌ورینین د ریژه‌ندی یان پیکهاتا هه‌یکه‌لی بنه‌ره‌تی دا ب ده‌ربازبوونا سالان دوور بیخت، به‌رده‌وامیوونا شیوه‌یی ئەوه‌ یا سیستهمین سیاسی یین سه‌قامگیر ژ وان جودا دکه‌ت یین نه‌شین شیوازی خوه‌ هه‌مبه‌ری فشاران ڤاریژن (Hurwitz, 1973, p. 457). ئەڤه‌ ره‌هنده‌ پیکهاتیه‌ ژ دروسته‌بوونا گوه‌ورینان د بنیاتی سیستهمی سیاسی دا یین دبنه‌ ئەگه‌ری گورانکاریین مه‌زن د سیاسه‌ت و به‌ره‌مه‌ین وی

فشارین دی یین جفاکی و نابووری ب فی ریکی
پیشکفته‌کا ناشتیانه بده‌ستفهنایه (Heslop,
2022).

دو: کارابوونا حکومتی د بریاردانی دا:

ره‌هندی دی یی سه‌قامگیریا سیاسی ناستی
شیانین حکومتی یه ژبو "دان و بجهئینا بریارین
بله‌ز و په‌یوه‌ندی‌دار وه‌کو به‌رسفه‌ک بو رکمانین
سیاسی" (Eckstein, 1966, p. 65). ل قیری
کارابوونا حکومتی یا هاریکاره بو بنه‌جه‌بوونا
ده‌ستووری، کارابوونا حکومتی ژی گه‌وه‌وری
سه‌ره‌کی یه د ریزه‌ندا نه‌گه‌ران دا یین کارابوونا
شه‌ریعتی و شه‌ریعتا سیسته‌می و سیسته‌می
سقیل ب بنه‌جه‌بوونا ده‌ستووری فه‌گریدده‌ن
(Gurr, Why Men Rebel, 2016, p. 79).

پیقانا فی ره‌هندی ژی کاره‌کی بساناهی نینه،
نه‌خاسمه ژبه‌ر زه‌حه‌تییا هه‌لسه‌نگاندنا "بریارین
په‌یوه‌ندی‌دار" و "رکمانین سیاسی" یین کارابوونا
حکومتی ده‌ستنیشان دکه‌ن. د گه‌ل وی یه‌کی
ژی دا، ئیک ژ نشانین ب کی‌ره‌اتی ژبو فی
کارابوونی دوباره‌بون و کاودانین گوه‌ورینه‌نه
یین د حکومتی دا ده‌ینه‌ن کرن. کو پیدفیه‌نه
گوه‌ورین دوباره‌و سیاره‌د فه‌رمانبه‌رین بجهئنه‌ر
دا دروست دبن، نه‌خاسمه ده‌می نه‌و گوه‌ورین ژ
نه‌نجامی دوبه‌ره‌کییا نوحی بن، ناماژنه‌ بو کی‌مییا
کارابوونی د بریاردانی دا (Aunger, 1981, p. 49).
ژ نشانین دی، ناستی شیانین حکومتی یه ژبو
دانا بریاران کو پیکه‌اتین سیسته‌می توره‌نه‌که‌ت
یین شیانین لادانا وی هه‌ین، نه‌و پیکه‌اته‌ ژی

یین دی دا، به‌روژاژی وی یه‌کی د شیان دایه
سیاسه‌تین حکومتی ب شیوه‌یه‌کی کارا به‌ینه
گوه‌ورین ب ریکا راستفه‌کرنه‌ن شیوه‌یین
سازیا‌تییی یین حکومت د چارچووفی وان دا
کار دکه‌ت. هه‌روه‌سا د شیان دایه ب ریین
قانونی گوه‌ورین د هه‌یکه‌لی هنده‌ک سیسته‌مان
دا به‌ینه‌ن کرن، هه‌روه‌کو ل ویلایه‌تین ئیک‌گرتی
چی‌ووی، بو نمونه، ده‌می چاکسازین سازیا‌تییی
یین مه‌زن هاتینه‌ن کرن وه‌کو هه‌لبژارتنا راسته‌وخو
یا جقاتا پیران و سنوردارکرنه‌ن ده‌مین
سه‌رو‌کایه‌تییی ب ریکا راستفه‌کرنه‌ن ده‌ستووری. ل
بریتانیا ژی، چاکسازین جودا ل گوره‌ی قانونی
ل سه‌ر په‌رله‌مانی هاتنه‌ن کرن. لی د هنده‌ک
سیسته‌مین دی دا، پتریا جاران گوه‌ورینین
هه‌یکه‌لی ب ریکا شوره‌شی و جورین دی یین
تون‌دوتیری ده‌ینه‌ن کرن. د هنده‌ک سیسته‌مان دا،
مان گری‌دای هوورکاتین بریفه‌برنا جفاکی یان
زالبوونا حکومتی یا موکم ل سه‌ر چالاکیین
جفاکی فه‌گری‌دای نینه، لی ژ نه‌نجامی به‌رسفه‌کا
سیاسی یا هه‌ستیاره‌ ژبو هی‌زین گوه‌ورینه‌خواز،
هه‌روه‌سا گونجاندنه‌کا نه‌رمه‌ ژبو هه‌یکه‌لین
سیسته‌می ژبو به‌ره‌نگاربوونا فشارین داهینانی و
پروسه‌یین سیاسی یین فه‌کری کو ریکی ب
پیشکفته‌نا گا‌ف ب گا‌ف و ریک‌خستی دده‌ن.
گه‌له‌کان د جیهانا دی‌موکراسی یا روژنا‌فا دا و
سه‌ره‌رای ده‌رکه‌فتنا فه‌لسه‌فین سیاسه‌تا نوو و
زیده‌بوونا هه‌ژمارا ئاکنجیان و کو‌چبوونی و
داهینانین پیشه‌سازی و ته‌کنولوژی و گه‌له‌ک

سوپايه، كه نيسه يه، فرماندارين جهنگي نه،
 حزبن)، يين هندهك شيان ههين سيسته مي لادهن
 (Hurwitz, 1973, p. 454).

هه ژي ئاماژي يه كو مانا حكومه تي بو
 دهمه كي دريژ و بنه جهبوونا وي (سقامگيريا
 حكومي) ژ رييازين سهردهسته د ليكولينا
 سقامگيريا سياسي دا، كو ئاستي سقامگيريا
 حكومي و نه بوونا گورانكاريان تيدا و رادي
 سهر بخوه يي يا حكومه تان ژ فشارين
 سياسي، كارتيكري ل ئاستي سقامگيريا سياسي
 دكه ن. نه ثجا هندي حكومت سقامگير نه بن و
 گوهورين ب سهر دا بهين دي نه سقامگيريا
 سياسي ژي پيدا بيت و يا كارا ناييت و نه شيت
 خواستين جه ماوه ري بجهينيت يان بهرسقا هيفي و
 خواستين وان بده ت يان پندفيين وان يين
 ههمه جور بهردهست بكه ت. سقامگيريا حكومي
 ژ ئاليه كي څه ب سقامگيريا نوخبا
 دهسته لاتدار څه و ژ ئاليه كي دي څه ب
 سقامگيريا سازين دهستووري و سياسي څه ديار
 دبیت (ناصر، 2019، صفحه 11): سقامگيري د
 نوخبا دهسته لاتدار دا د نه بوونا گوهورين بله ز
 و گوهارتنا فرمانبه ري خودان پوستين بلند و
 دياربوونا گوهورينا ريكنخستي و دسپلنكري ل
 گوره ي ريسايين دهستووري و قانوني ديار
 دبیت، سقامگيريا ل سهر ئاستي نوخبه يان وي
 يه كي ژي ب خوه څه دگريت كو مانا وان ل سهر
 دهسته لاتي ب هه لبارتنا گهل بيت ب ريكا
 سندوقين دهنگداني ب هه لبارتني نازاد و پاك و

زهلال، نه څه ژي فاكته ري رازييوونا جه ماوه ري
 څه دگريت يان ژي هه بوونا څان نوخبه يان دي ل
 سهر سته مكارى و سهر كوتكري بيت، ب څي
 يه كي ديار دبیت كو مانا نوخبا دهسته لاتدار بو
 دهمه كي دريژ ل سهر دهسته لاتي دهربريني ژ
 سقامگيريا سياسي ناكه ت هه كه نه و مان ب
 فاكته ري رازييووني و پيگيريا ب سازين
 دهستووري و قانوني نه هيتته جووتكرن.

ل سهر څي بنياتي، وهلاتي (أ) سقامگيرتره ژ
 وهلاتي (ب) هه كه يي ئيكي حكومت يان ئيداره
 هه بيت، ب نافنجي، بو دهمه كي دريژتر ژ يي
 دوماهيي بمينيه د پوستي خوه دا، سروشتي
 بهروهخت يي حكومه تين ئيتالي و فنله ندي و
 فره نسي (بتاييه ت سهاره ت كوما را چاري) وه كو
 بهلگه يه كي نه ژبو نه سقامگيريا څان دهوله تان.
 ژبه ر وي يه كي دهيتته ديتن كو دريژاھيا دهمي د
 پوستي دا ئيك ژ نيرين بنه رهي يه يين
 تيگه هشتن و دهستيشانكرنا وي ژ رووي
 چه نديا سقامگيريا سياسي څه بساناھي
 ديخت. لي ناييت وهسا بهيتته شروځه كرن كو
 ههر گوهورينه كا د سهر وكي حكومه تي دا وه كو
 بهلگه بو نه سقامگيري بهيتته زانين، ههروهسا نه
 ههر گوهورينه ك و ژبه ر ههر نه گه ره كي بيت
 بهلگه يي سقامگيري كا كيتمره؛ بهلكو نه وه
 سروشت يان نافه رو كا گوهوريني پهيوه نديه كا
 نيريك ب تيگه هي سقامگيريا سياسي څه هه يه،
 ههروهسا يا ئاشكرايه كو هندهك جورين گوهورينا
 حكومي پتر سقامگيرن (يان كيتمر) ژ جورين

و کا چاوا دهاریکارن ژبو بدهستخستنا سه‌قامگیریا سیاسی، د فی ده‌رگه‌هی دا دی جوجا به‌حسی ه‌ردو تیگه‌هان که‌ین.

ئیک: شه‌ریه‌تا سیاسی

شه‌ریه‌تا سیاسی ده‌برینی ژ وی یه‌کی دکه‌ت کا وه‌لاتی تا چ راده سیسته‌می ده‌ستووری و سیاسی ب شه‌ری دزانن. شه‌ریه‌تا سیسته‌می سیاسی ژی ژ ستوونین بنه‌رتی یه بو سه‌قامگیریا سیاسی. شه‌ریه‌ت ژی یا رامانا وی قه‌بولکرنا گه‌لی یه ژبو حکومه‌تی یان سیسته‌می سیاسی یان سیسته‌می ده‌سته‌لاتی، ئینسکلۆپیدیا وه‌کو تیگه‌ه‌کی سیاسی یی نافه‌ندی پیناسه دکه‌ت، ب ریکا وی ره‌وشا سیسته‌می ده‌سته‌لاتی و قانونی و شرۆقه‌کرنا هه‌بوونا وی ده‌ستیشان دکه‌ت، ب کورتی رامانا وی ب قه‌بولکرنا ب فیان و یا ب کۆم ژ ته‌فایا گه‌ل بو قانون و ته‌شریعین سیسته‌می سیاسی ددانیت، ئە‌فه ژی ب ده‌ستفه‌ ناهیت ب تنی هه‌که کاری سیاسی و ئاراستا ده‌سته‌لاتی ژبو به‌رژوه‌ندا وه‌لاتیان و بهایی وان یی جفاکی بیت. هه‌روه‌سا هاتیه پیناسه‌کرنا کو قه‌بولکرنا سیسته‌می سیاسی یه ژ ئالیی پتیریا تاکین جفاکی فه و ب فیان ملکه‌چی وی دبن، ژبه‌رکو هزر دکه‌ن نه‌و کار بو بده‌ستفه‌ئینانا ئارمانجین کۆمی دکه‌ت و ده‌برینی ژ بها و هیقیین وی دکه‌ت و ب دیتنا خوه د گه‌ل ده‌سته‌لاتی و کارین وی ئیک دگرن (مدوح، 2021).

دی، ئە‌فه جورین جودا ژی فان بخوه‌فه دگرن، بو نمونه، کوشتن، شورەش، کۆده‌تا، فه‌کیشانا حزبا ده‌سته‌لاتدار ژ هه‌قه‌یمانییا ده‌سته‌لاتدار، نه‌مانا باوه‌ریی، ده‌ست ژ کارکیشانا ب دلخوازی یا سه‌روکی حکومه‌تی، نه‌خۆشی، مرنا ژ نشکه‌کی فه و پرۆسا گوهورینا حکومی یا ئاسایی یا ژ نه‌نجامی هه‌لبژارتین پهرله‌مانی یین گشتی کو ب شیوه‌یه‌کی ریکوپیک و سازياتی بهینه‌ کرن. و وه‌سا، نابیت گوهورینا ل فره‌نسا ژ کۆمارا چاری بو کۆمارا پینجی د گه‌ل سه‌رکه‌فتنا پارتیا کارکه‌ران ل سالا 1964 د هه‌لبژارتنان دا ل بریتانیا مه‌زن بهینه‌ یه‌کسانکرن (Hurwitz, 1973, p. 453). ل فیرو دو مه‌رج هه‌نه بو هه‌ر حکومه‌ته‌کی کو ب سه‌قامگیر بهینه‌ زانین: کو هه‌مان سه‌روکوه‌زیر سه‌روکایه‌تیا وی بکه‌ت، هه‌روه‌سا پشتبه‌ستنی ل سه‌ر پشته‌فانییا هه‌مان حزب یان حزین د جفاتا نوونه‌ران دا بکه‌ت.

ده‌رگه‌هی دویی

شه‌ریه‌تا سیاسی و سیسته‌می سقیل

شه‌ریه‌تا سیاسی و سیسته‌می سقیل ب دو ره‌هندین زیندی ژبو به‌ستخستنا سه‌قامگیریا سیاسی و پیشقه‌چوونی د هه‌ر ده‌وله‌ته‌کی دا دهینه‌ هه‌ژمارتن، شه‌ریه‌تا سیاسی ژی بنیاتی سیسته‌می سقیل یا کارایه، هه‌ردو ژی دو تیگه‌هین پیکفه‌ گریدای نه و ده‌اریکارن ژبو ئافاکرنا سیسته‌مه‌کی سیاسی ل سه‌ر بنه‌مایین دادپه‌روه‌ریی و ریزگرتنی ل مافین مروفی. ژبو فه‌دیتنا رامانا شه‌ریه‌تا سیاسی و سیسته‌می سقیل

مه‌زن ژ سوپایی ئەلمانی و فه‌رمانبه‌رین که‌رتی س‌قبل و چینین ئە‌رستقراتی کۆمارا فایمار ر‌ه‌ت کر، نه‌کو ژبه‌ر یا کارا نه‌بوو، به‌لکو ه‌یما و به‌ایین وی یین بنه‌ره‌تی دژی به‌ایین وان که‌رتان بوون (Lipset، 1960، صفحه 78). لی ل گۆره‌ی گۆتتا Hurwitz، نابیت ب تنی نه‌بوونا نیشانیین نه‌رینی یین ل سه‌ری هاتین پ‌فهرین شه‌رعه‌تا سیاسی بن به‌لکو پ‌د‌قیه‌ پ‌شته‌فانی و قه‌بوول‌کرنه‌کا ئە‌رینی ژ ئالیی ج‌فاکی ژی قه‌ بو سیستمی ه‌ه‌بیت (Hurwitz, 1973, p. 455).

به‌ده‌ستخستنا شه‌رعه‌تی پ‌د‌قیه‌که‌ ب تنی بو سیستمین دیمۆکراسی یین لیبرالی یا سنۆردارکری نینه، به‌لکو مه‌رجه‌کی بنه‌ره‌تی یه‌ بو ده‌سته‌لاتی، ژبه‌رکو سیستمین ده‌سته‌لاتدار یین نزمترین ئاستی شه‌رعه‌تی نه‌بیت دی که‌قنه‌ د گرفتاریی دا یان دی ژناؤ چن. له‌ورا ه‌هر سیستمه‌ک بزافی دک‌ت به‌هانه‌یان بو ده‌سته‌لاتا خوه‌ ببینیت، د شیان ژی دایه‌ ئەو به‌هانه‌ ل سه‌ر تیگه‌ه‌یین جودا بن. د به‌ری دا ده‌سته‌لاتا شاهان ل سه‌ر بنیاتی نق‌شی وان یی خودایی یا ره‌وا بوو و پاشی رۆشه‌نگیری یا ه‌اریکار بوو بو رکمانیا فی ژیده‌ری ئولی بو ده‌سته‌لاتا شه‌رعی، پاشی شۆره‌شین دیمۆکراسی د وی ده‌می دا و پ‌شتی ه‌ینگی راگه‌ه‌اند کو ئیرادا گه‌ل ژیده‌ری بنه‌ره‌تی یی شه‌رعه‌تی یه‌.

دو: سیستمی س‌قبل:

ره‌ه‌ندی دی بو سه‌قامگیریا سیاسی سیستمی س‌قبل (مدنی) یه‌ یان "نه‌بوونا په‌نا‌رنا ب کۆم بو

ئە‌و شه‌رعه‌ته‌ ژی شیانین سیستمی ژبو دروستکرن و پاراستنا وی ه‌زری کو سازیین سیاسی یین ه‌ه‌بی گونجایترین سازی نه‌ بو ج‌فاکی بخوه‌فه‌ د‌گ‌ریت. رادی شه‌رعه‌تا سیستمین سیاسی یین دیمۆکراسی یین سه‌رده‌م ژی ه‌ه‌تا راده‌یه‌کی مه‌زن گریدای وان ریپانه‌ یین پرسین سه‌ره‌کی چاره‌ک‌رین یین د دیروکی دا ج‌فاک پارچه‌ک‌ری (Lipset، 1960، صفحه 77). ئەو ج‌فاکی ئە‌و شیان ژی نه‌بن سه‌قامگیریا وی کیم‌تره‌ ژ یا وی ج‌فاکی ئەو شیان ه‌ه‌ین. ه‌ه‌روه‌سا شه‌رعه‌تا سیاسی ب ریکا راکیشانا سه‌رنجی ژبو ئاماژین نه‌رینی ده‌ینه‌ پ‌فان، ئانکو ب ریکا دیاردین شه‌رعه‌تی، وه‌کو دژبه‌ریه‌کا ریک‌خستی ژبو ده‌ستووری ده‌وله‌تی، یان سه‌رکو‌تکرنه‌کا توند ژ ئالیی حکومه‌تی قه‌ وه‌کو به‌رسف بو دژبه‌ریه‌کا وه‌سا (Aunger, 1981, p. 45). ووفقا ل Lipset (1960، صفحه 73) ج‌فاکی شه‌رعی یی (سه‌قامگیر) ب ریکا "نه‌بونا ته‌ف‌گه‌ره‌کا سیاسی یا مه‌زن کو دژبه‌ریا "ریساین یاریا" دیمۆکراسی ب‌که‌ت ب در‌یژاه‌ییا بیست و پینچ سالین بووری دیار دبیت.

Lipset ژی وه‌سا دبینیت کو ره‌ه‌ندی شه‌رعه‌تا سیاسی ره‌ه‌نده‌کی "ه‌ه‌له‌سه‌نگینه‌ره‌" بو سیستمی سیاسی لی ره‌ه‌ندی کارابوونی ره‌ه‌نده‌کی "ئامرازی" یه‌. زیده‌تر دیار دک‌ت "گروپ سیستمی سیاسی ب سیستمه‌مه‌کی شه‌رعی یان نه‌شه‌رعی ل گۆره‌ی وی ریکی دزانن کو به‌ایین سیستمی د گه‌ل به‌ایین وان ب‌گونجن. پ‌شکین

توندوتیژی،" کو ناماژه‌یه بۆ نه‌مانا شیانین جفاکی بۆ خوه ل به‌رگرتن، هه‌روه‌سا نیشانا نه‌بوونا شه‌رعه‌تا سیاسی و کارابوونا حکومی یه. وه‌سا ل سیسته‌می سیاسی یی سه‌قامگیر ده‌یته‌ نی‌ین کو ئەو جفاکه‌کی ئارامه و پی‌گیریی ب قانونی دکه‌ت کو بریاردان و گوهرینا سیاسی و گوهرینا جفاکی ژ نه‌نجامی ریکارین سازوه‌ری و کارا بن و نه ژ نه‌نجامی پرۆسین دوژمنکارانه بن کو پرسان ب ریکا هه‌فرکیی و دوژمناتیی چاره بکه‌ن.

ئه‌وه ره‌هنده، بۆ نمونه پیدفیه ئه‌فه بیت، ئەو گوهرینین بله‌ز بۆ ده‌سته‌لاتدارین سیسته‌می ب ریکا پرۆسین توند به‌لگه‌یی نه‌سه‌قامگیریی یه. سه‌ره‌رای کو د سیسته‌می دیموکراسی دا رازیوونا ده‌سته‌لاتلی‌کریان پیدفیه و سه‌ره‌رای کو بکارئینانا فی رازیوونی پیدفی ب گوهرینه‌کی یه، لی پیدفیه وی رازیوونی ب ریکین ئاشتیانه بده‌ت. ب گۆته‌کا دی، گوهرینا نوخی ب ریکا کوشتنی ل شوونا پرۆسا هه‌لبژارتان ئینکارکنا گوهرینا دیموکراسی یه، ریکارین ژ فی ره‌نگی ژ فی نه‌نجامی دیار دکه‌ن کو شیانین فان جوهره سیسته‌مان ژبۆ گوهرینا گونجای و سه‌قامگیر هیشتا بده‌ستفه نه‌هاتینه (Hurwitz, 1973, p. 450).

توندوتیژی ب کۆم ناماژه‌یه بۆ هه‌موو هی‌رشین ب کۆم یین د نا‌فا جفاکی سیاسی دا ل دژی سیسته‌می سیاسی و ئالین کارا تیدا ده‌یته‌ کرن و ژ وان ژی گروپین سیاسی یین هه‌فرک و هه‌روه‌سا

خودان پۆست و سیاسه‌تمه‌دار، دیسان کارین توندوتیژی یین ژ ئالیی تاک و گروپین د نا‌فا سیسته‌می سیاسی دا ل دژی گروپین دی یان ل دژی گروپه‌کی خودان پۆست ده‌یته‌ کرن، زی‌ده‌باری کارین توندوتیژی یین ژ ئالیی خودان پۆستان ل دژی تاک و گروپین دی ده‌یته‌ کرن. تی‌گه‌هی توندوتیژی ب کۆم نیشانا کۆمه‌کا روودانانه، ساخله‌تی هه‌فشکی وی ژی بکارئینانا ب کریار یان گه‌فکره‌ ب توندوتیژی. هه‌روه‌سا تی‌گه‌هی شۆره‌شی ژی بخوه‌فه دگرت، کو ل پتیا جاران ده‌یته‌ زانین کو ئەو گوهرینه‌کا جفاکی سیاسی یا بنه‌ره‌تی یه ب ریکا توندوتیژی بده‌ستفه ده‌یت. هه‌روه‌سا شه‌رین پارتیزانی و کۆده‌تا و سه‌ره‌لدان و کارین تیکدانی ژی بخوه‌فه دگرت و توندوتیژی ب کۆم ل ژیر "هیز"ی ده‌یته‌ پۆلینکرن، ئانکو ب کارئینانا توندوتیژی یان گه‌فکره‌ ب توندوتیژی ژ ئالیی هه‌ر حزبه‌ک یان سازیه‌کی فه ژبۆ بده‌ستفه‌ئینانا ئارمانجان د نا‌فا سیسته‌می سیاسی یان ده‌رفه‌ی وی دا. هه‌نده‌ک وه‌سا ل فی توندوتیژی دنیرن کو ریکه‌که بۆ ده‌ربیرینی ژ داخوایین سیاسی یان به‌ره‌نگاربوونا سیاسه‌تین نه‌خواستی، یان وه‌کو ریکه‌کا تایبه‌ت ژبۆ ده‌ربیرینی ژ ته‌نگافیا جفاکی ده‌می ریپین دی ژبۆ به‌رچا‌فکرن داخوایان تیرا نه‌که‌ن. لی هندی قه‌باری توندوتیژی زی‌ده‌ بیت کارایی یا سیسته‌می سیاسی ژبۆ بجه‌ئینانا کارین دی کیم دبیت (Gurr, Why Men Rebel, 2016, p. 4).

ژ گرنگرتىن شىۋەيىن توندوتىژىيا ب كۆم (جھال،
2021):

1. كوشتن و بزاڧىن كوشتى: ئەو ژى پروسەيىن
كوشتى يان بزاڧىن كوشتى نە يىن كەسايەتتىن
فەرمى يى خودان پۆست و خودان كارتىكرن ل
سەر بىرارا سىياسى يان پەيوەندى ب بنگەھىن
چىكرنا بىرارى قە ھەبن دكەنە ئارمانج و ل بەرى
ھەموويان سەرۆكىن دەولەتان و سەرۆكىن
جقاتىن ۋەزىران و ۋەزىر و سەرۆكىن حزبان و
سەركردين ئىمناھىي و سەرنقىسكارىن
رۇژنامەيان.

2. كۆدەتا يان بزاڧىن كۆدەتايى: مەرەم ب
كۆدەتايى ئۆپەراسىۋنا ژناڧىرنا ژ نشكەكى و
بلەزە يا نوخبا دەستەلاتدار و پىترىيا جاران
توندوتىژى د گەل دەيتەكرن، دبىت د ناڧا نوخىي
بىخوۋەدا بېيتەكرن يان نوخبەيەكا نوو جھى
نوخبەيا ھاتىە ژناڧىرن بگىرىت و پىترىيا جاران ب
ھارىكارىيا ئەندامىن سازىيا سەربازى يان پۇلىس
يان سازىين ئىمناھىي دەيتەكرن و ل پىترىيا جاران
ژى پىشتەڧانىيا جەماۋەرى نىنە، رەنگە گرېداى
گوھورىنا سىروشتى سىستەمى سىياسى نەبىت،
دبىت پىشتى ھىنگى گوھورىينىن ژ رە و رىشالان
تىدا دروست بن و پاشى كۆدەتا بىيتە شۆرەش. د
ئەنجام دا كۆدەتايان جوړەكى توندوتىژىي تىدا
ھەيە ژبەركو گوھورىينەكا سىياسى يا پىدڧى ب
ئامىرين ھىرا سەربازى ھەيە ژبۆ ژناڧىرنا
دەستەلاتى و چ ئەو نوخبە ژ ئالىيى گەل قە
ھاتىيتە ھەلبىزارتن يان ب رىكەكا دى گەھشتىيتە

دەستەھلاتى، كىرارا كۆدەتايى دكەڧىتە د ناڧا
توندوتىژىيا سىياسى دا كو ھەكە كۆدەتايەكا سىي
ژى بىت و بىي رىشتنا ئىك چىكا خويناى ھاتىيتە
كرن.

3. سەرھەلدان: شىۋەيەكە ژ شىۋەيىن روو ب
رووبوونا چەكدار ھەمبەرى سىستەمى ھەيى ژ
ئالىيى ھەندەك توخىن سڧىل يان يىن سەربازى قە
يان ژى ھەردويان پىكڧە ژبۆ دروستكرنا فشارى
و كارتىكرنى ل سەر سىستەمى داكو بەرسڧا
بەرژوۋەندىيەكا ديار يا ڧان ھىزان بەدەت، ھەروەسا
دبىت سەرھەلدان يا دۆمدرىژ بىت و دەستپىكەك
بىت بۆ شۆرەشكى كو سىستەمى ب تەمامى ژناڧ
بىت، ئەڧجا ل گۆرە قەبارى ھىزين
سەرھەلدايى سەرھەلدان دبىتە سەرھەلدانەكا
جەماۋەرى و ئەو ژى ب پىشكدارىيا ھەژمارەكا
مەزن يا ۋەلاتىيان، ھەروەسا سەرھەلدانەكا
سەربازى كو ئەندامىن ھىزين چەكدار يان ھىزين
ئىمناھىي يان ھەردو پىكڧە پى رادىن و ئەو پىر يا
ب مەترسىە ژبەركو توخىن سەرھەلدايى د ڧى
ھالەتى دا چەك و شارەزاىيا شەران ھەنە،
ھەروەسا ئەو ستوونا سەرەكى يا پاراستنا
سىستەمى نە.

4. ئۆپەراسىۋنىن دەستەسەركرنى ژ ئەگەرىن
سىياسى: ئەڧ ئۆپەراسىۋنە ل گەلەك دەولەتىن
جىھانا سىي رەڧتارەكا ئاسايى يە، جوداھىيا
توندوتىژىي ژى ژ دەولەتەكى بۆ يا دى ل گۆرەى
دوبارەبوونا ڧان ئۆپەراسىۋنان و ھەژمارا
دەستەسەركرىيانە، پىترىيا جاران ژى ئەڧ

بەدەت، پەتیا جاران ژى ئىك پىكەتەيا جفاكى
پشكداریى تیدا دكەت و قەبارى زیانی مادى و
مروقى تیدا سنۆردار نین.

6. شەرىن نافخو: جوړه كى توندوتیژیا سیاسى
یه، میتافۆره كە (كنایه) ژ هەفرکیان و تیدا جفاك
بارقه دیتە گروپین چەكدار و هەفرکیان وان ل
سەر گەلەك ئارمانجانە وهكو: دەستەلات،
سامان، هەژموون، ئەو ژى ب رىكا بكارینانا
هیزا رووت (المجرده) دهیتە كرن، ئەفجا فان
شەرىن نافخو چ ئەگەر و پالدهرىن نافخو یان
دەرڤه هەبن و چ تەپەسەرى و گەندەلییا دەوله تى
رىك بو خوش كرىت یان ژى هوكار ژ دەرڤه بو
هاتینه دروست كرن، هەروەسا چ ژ ئەگەرىن
هوکارین سیاسى بن یان هوکارین ئولى یان تائیفى
و مەزەبى یان عەشیركى بن، ئەو د نیرینا
زانستى جفاکناسیا سیاسى دا دكەڤتە د خانا
کارین توندوتیژیا سیاسى دا.

دانپیدان ب وى یەكى كو گوهورینا
فەرمانبەرىن حكومه تى رىكه كا کارایه بو
گوهورینا سیاسى دیت هاندانا گەلەك جوړین
کارى سیاسى بکەت، ژ ململانا هەلبزارتنان
دەستپیدكەت هەتا دگەهیتە كوشتنن سیاسى و
شیوهین جودا ژ كۆدەتایى. د هەندەك سیستەمان
دا، هەبوونا ریپین ب باشى هاتینه دروستكرن بو
گوهورینا سەرکردین سیاسى رىكى ل جوړین
توند یین کارى سیاسى دگرن. ل ویلايه تین
ئىكگرتى، ئەو ململاتین هەر چار سالان جارەكى
ژبو سەرۆكایه تیى دهیتە كرن دەلیقه یەكا

دەستەسەرکرنه د چارچووڤى رىکارین سیستەمین
دەستەلاتدار دا دهین ژبو روو ب روو بوونا
نەرازیبوون ب کۆم و توندوتیژیا سیاسى، د
گەلەك حالەتان ژى دا ئۆپەراسیونین
دەستەسەرکرنى ب تنى ژ بەر هەبوونا گۆمانەكى
یان ژى ژبەر هەندەك رىکاران كو دەستەلات ب
خوهرپاریزی دزانیت ژبو پاراستنا ئیمناهیى و
سیستەمى دهیتە كرن و ئەو یەك ژى ب
دەستەسەرکرن خوهرپاریزی دهیتە بناڤ كرن،
هەروەسا گەلەك جاران ژى ئەو یەك ژ ئالیى
سیستەمین دەستەلاتدار قە ل دەرڤه قانۆونى
دهیتە كرن ب مەرەما خوهرتكرنا كۆنترۆلا خوهر
سەر جفاكین خوهر و لیدانا ئەندام و هیزین
ئۆپۆزسیونى یان هەر چ نەبیت ژبو سنۆرداركرنا
وان.

5. کارین تیكدانى: مەرەم پى بكارینانا
توندوتیژى یە ژ ئالیى خرڤه بوونین جەماوهرى قە
ل دژى سیستەمى سیاسى یان هەندەك كەسایه تیپین
وى و هەروەسا ل دژى مولکین تاییەت یان یین
گشتى، د گەل کارین تیكدانى دەلیقا كوشتنى و
خراپکاریى و ویرانكرنى ژى هەیه، هەروەسا
دیت کارین تیكدانى د گشتى بن یان
سنۆرداركرى بن؛ ئانكو د دەرڤه كا جوگرافى یا
بەرفرەه دا بەلاڤ دیت و گەلەك پىكەتین
جفاكى پشكداریى تیدا دكەن و ب رىكا وى
کارین ویرانكرنى و خراپكرنى ب قەبارەكى
مەزن دكەن، هەروەسا دیت ژى یا سنۆرداركرى
بیت و ل دەرڤه كا بچووك یا جوگرافى روو

دەستووری یە بۆ دەرخستنا هەموو سەرکردین حکومەتی ژ سەر پۆستین وان. ژ ئالییەکی دی ڤه، کۆدەتا د گەلەك حالەتان دا دبیته ئەگەری گۆهۆرینا ژ نەشکەکی و یا توند ژبۆ بەرپرسی حکومەتی. پشتی دەست ب سەرداگرتنا پۆستی، پتیریا جاران ئارمانجا سەرەکی یا سەرکردین کۆدەتایی ڤه گەراندا سیستەمی گشتییە. هەروەسا هەندەك جاران کۆدەتا زیدەتر ژ ب تنی گۆهۆرینا کۆمەکا سەرکردین حکومی ب هەندەکی دی پیشفە دجیت و دبیت بیته قوناغا ئیکی ژ ئۆپەراسیۆنەکا شۆرەشگیری یا راستەقینە وبۆ نمونە، کۆدەتایا رێک ژبۆ دەستەلاتا شیوعی ل چیکۆسلۆفاکیا ل سالا 1948 د روست کری و کۆدەتایا رژیما شاھ فارووقی ل مسری ل سالا 1952 ژ نافیری.

مژارا سبی

رۆلی دەستەلاتا تەشریعی ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی

پەيوەندییە دەستەلاتا تەشریعی ب سەقامگیریا سیاسی ڤه یا گەوهەری یە د سیستەمی حوکمرانییە دیمۆکراسی دا، کو رۆلەکی ئیکلاکەر ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی د دەولەتی دا دگیریت. دەستەلاتا تەشریعی ژ یێک ژ هەردو جەمسەرین سەرەکی یێن دەستەلاتا دەستەلاتدار دەیتە هەژمارتن، کو پەرلەمانی یان کۆمەلا تەشریعی یا وان ئەندامان بخوڤه دگرت یێن نوونەرایەتییا گەلی دکن و کار ژبۆ چیکرنا قانون و

تەشریعیان دکن یێن ژیا نا وەلاتییان ریکدئین و ئیک ژ بنیانن گرنگە ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا دەستەلاتا تەشریعی کو ئەو ژ یێدەکرنا سروشتی سازیکرنی یە ل سەر، ئەو یەك ژ ی ب فاکتەرەکی بنەرەتی یی هاریکار ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی دەیتە هەژمارتن، کو رادی سەرکەفتنا دەستەلاتا تەشریعی ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی پشتبەستنی ل سەر چارچووڤی سازوهری دکت یی ئەو تیدا کار دکت. ل سەر وی یەکی، دی ڤی مژاری ل سەر دو دەرگەهان بارڤه کەین، د دەرگەهی ئیکی دا دیچ بەحسی پەيوەندییا دەستەلاتا تەشریعی ب سەقامگیریا سیاسی ڤه کەین، د دەرگەهی دویی ژ ی دا دی بەحسی پێڤەری سازیکرنا دەستەلاتا تەشریعی کەین.

دەرگەهی ئیکی

پەيوەندییە دەستەلاتا تەشریعی ب سەقامگیریا سیاسی ڤه

د چارچووڤی کارتیکرنا دەستەلاتا تەشریعی دا ژبۆ بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی، هەندەك هەنە گرنگیەکا مەزن دەنە رۆلی پەرلەمانی و دوبارە پیدچوونی د هزرا ئەورۆپی یا تەقلیدی دا دکن یا دبیزیت جڤاتا نوونەرایەتی سازیا ئافاکرنا ل هەڤکرنی یە و نە سازیهکە ژبۆ دارێشتنا سیاسەتان. هەر ئیک ژ جۆن ستیوارت میل و ووالتەر باگۆت پەرلەمانی وەکو سازیا ئافاکرنا ل هەڤکرنی دبینن پتر ژ کو سازیهك بیت سیاسەتان دارێژیت. میل وەسا نفیسیه کو

پەرلەمان "یئ گونجای نینه" ژبو "ئەركی" دەستەلاتداریی. ئاشکرا ژی دكەت كو ئەركی پەرلەمانی وەسا دیار دبیت كو ئەو "لژنا مللەتی یە ژبو گەنگەشەکرنا گلەیان و کۆنگرەیی بۆچوونین وی یە. لی باگوت دانانا قانونان ب ئیک ژ ئەركین پەرلەمانی دزانیت، لی ئەو د لیستا دوماهیئ دا دانایە، پشتی ئەركین "هەلبژارتان" و "دەربەینی" و "رەوشەنبیرکرنا رایا گشتی" و "راگەهاندنی"، هزرا وی بۆ وی یەکی دچوو كو "ئەركی" ئاگەهدارکرنا مللەتی" ب هزر و گلەیی و داخوازیان ئەركی سەرەکی یی دوی یی پەرلەمانی یە پشتی هەلبژارتنا جقاتا وەزیران. و وەسا، دو ژ دیارترین شرۆفەکاران د پەرلەمانی بریتانیا دا ل چەرجی نۆزدی گرنگییا جقاتا نوونەرایەتییی وەكو ریکەك بۆ هەڤگەهشتەکا دوئالی ژبو بدەستخستنا ل هەڤکرني د ناڤهرا دەستەلاتی و دەستەلاتلیکرییان دا ب ناڤ کریه (Loewenberg, 1971, p. 178). پەرلەمان خەلەکا پیکڤه گریدانئ د ناڤهرا جەماوەری و سیستەمی حکومەتی دا دروست دكەت، ئەو وەكو کۆربەندەکا سەرەکی یە ژ بو بەرچاڤکرنا پرسی گرنگین جەماوەری.

ئەو یەك کارل فریدیش ژی پەسەند دكەت یی وەسا دبینیت كو ئەركی سیاسی یی جقاتین نوونەرایەتییی ئەڤرۆ نە ب تنی دانانا قانونانە هندی ئەركی وی رەوشەنبیرکرنا گشتی و ئیکخستن و هەماهەنگییا بەرژوونەندی و بۆچوونین

ناکۆک بیت. هەندەکین دی گرنگیی ب " ئەركین بنەرەت" یین دەستەیا تەشریعی ددەن وەكو ئاڤاکرنا ل هەڤکرني، کۆمڤهکرنا بەرژوونەندیان، نەهیلانا دلتهنگی و بیزاریی و دارێشتنا هەڤکرکیان و چارەسەکرنا وان، هەروەسا دانا شەریعیەتی بۆ وان بریارین ل هەندەك جەهین دی د سیستەمی سیاسی دا هاتینە دان، Loewenberg گەهشتیە وی ئەنجامی کو ئەگەر هەنە مروڤ هزر بکەت کو پەرلەمانی رۆل ژبو بدەستخستنا سەقامگیریا سیاسی هەبیت (Loewenberg, 1971, pp. 177-82).

د فی واری دا وەسا دیارە پەیوەندیەکا ب هیز د ناڤهرا هەبوونا دەستەیاکا تەشریعی و سەقامگیریا سیستەمی سیاسی و پشتەڤانییا بەرفرەه یا جەماوەری دا هەیه (Hibbing, 1988)، سەرەرای کو هەندەك لیڤکۆلین (Mishler & Hildreth, 1984) ئاماژی ددەن کو ئەڤ پەیوەندیەل گەلەك دەمان وەكو پیدڤی یا ب هیز نینه، هەروەسا شیانین دەستەیین تەشریعی بۆ بهیزکرنا سەقامگیریی گەلەك سنۆردارن و نەخاسەمەل دەولەتین پارچەبوونا جڤاکی تیدا یا توند بیت یان ژی سازیین دیمۆکراسی یین کارا نەبن. د گەل وی یەکی دا، دەستەیین تەشریعی دمینن پارچەیهکا نەپارچەکری ژ گەلەك سیستەمان و لیڤکۆلەران گرنگییهکا نەئاسایی ب وی پارچی دایە، ژبەرکو دەستەیا تەشریعی وەكو دەستەیا سەرەکی یا دارێشتنا سیاسەتان دەیتە زانین، د هەندەك دەمان دا رۆلەکی فەرمی ب شیۆهیهکی

بەرهت د سېستەمی سیاسی دا دگێرت (Dios, 2014, p. 2).

رەپرسییە کا هەڤهەرکەر ل دۆر دروستبوونا دیموکراسیی ل دەولەتین سېستەمی کۆمۆنیست تێدا ب دوامی هاتی گەشتیه وی ئەنجامی کو ئاستی دیموکراسیوونی و کوالیتی وی ل وهلاته کی نه سېستەمی دەستووری یه (چ سېستەم سەرۆکایه تی بیت، یان نیف سەرۆکایه تی، یان پەرله مانی بیت)، به لکو هیژ و کارابوونا دهسته لاتا ته شریعی یه، ئەو ژ ی بۆ وی یه کی قەدگەریت کو دهسته لاتا ته شریعی یا ب هیژ وه کو ئالافه کی چاقدیری یی خودان سهنگه کا گرانه ل سەر دهسته لاتا بجهئینه ر و هانده ره کی ب هیژ تره بۆ ئافا کرنا حزبان، ههروه سا دهه مان راپرسی دیار کریه کو: "هیژا دهسته لاتا ته شریعی یا نشیما نی دبیت ئیک ژ کلیلین سازوهری بن بۆ دروستبوونا دیموکراسی و دبیت د هنده ک ده مان دا کلایا ئیکانه بیت"، "... د وان دهوله تین دهسته لاتا ته شریعی تیدا یا لاواز بیت، ل سەر ئالیگرین دیموکراسی پیدفیه گرنگیه کا زیده تر بده نه ریفورمین دهستووری ب ئارمانجا خوۆرتکرنا هیژا وی (بیشام، 2006، صفحه 137).

لیکۆلینه کا نوو ل دۆر پەرله مانی بهنگلادیشی گەشتیه وی ئەنجامی کو " پەرله مانین وان دهوله تین بۆ ده مه کی درێژ ل ژیر کۆلونیالیزی (استعمار) یان یی تاکره ویی ده رکه فتن پتریا جارن ژبۆ بجهئینا مه رجین دامه زراندنا

دهوله ته کا سەربخوه و سه قامگیر سەرناکهفن، پاشی ئەڤ پەرله مانه ریزگرتنا پیدفی ب دهسته نائین ژ به ر وی فالاتییا به رفره ه د ناقبه را سۆزین سەرکردین سیاسی و کریارین وان دا". ئەڤ لیکۆلینه ل دوامی ئاشکرا دکهت کو "خراپیا حوکمرانی و نه بوونا سه قامگیریا سیاسی و گهنده لی و بنپیکرنا به رده وام یا مافین مروفی، کو ئیک ژ ساخله تین قان دهوله تانه، پشکه ک ژ ی قەدگەریت بۆ نه بوونا پەرله مانه کی ب دروستی نوونه رایه تی بکهت د گهل ئۆپوزسیونه کا ب هیژ کو بشیت لپرسینین ب هیژ بسه پینیت کو حزبان یان حزبین دهسته لاتدار کۆنترۆل بکهت (Obaidullah, 2019, p. 7).

ل سەر وی یه کی، سه قامگیری و به رده وامیا دیموکراسیین ژنوو بووین پشکه ک ژ ی پشتبه ستی ل سەر وی یه کی دکهت کو جقاتین وی یین ته شریعی جقاتین ل هه قکرنی بن و کۆنترۆل ل سەر پرۆسیه یا دارێشتنا سیاسه تین گشتی بکهن. ژبۆ بجهئینا وی کۆنترۆل ژ ی، پیدفیه دهسته یین ته شریعی ب خوه ئالین سیاسی یین کارا بن و خودان رۆلین بنه جه، پشهر و پشبینین ئەداکرنی و تینال بن، ئانکو ئالین کارا بن و بریارین وی رامن و هیژه کا سەربخوه هه بیت. ل گۆره ی ده ربینا هتگتون (2017، صفحه 34) چ هیژین جفاکی ب تنی نه شین دهسته لاتداریی ل جفاکه کی گه له ک ئالۆز بکهن ئانکو یی "پرهنگ و پشکهاته ... بی دامه زراندنا سازین سیاسی کو هه بوونه کا سەربخوه ژ هیژا جفاکی

سنوردار د نافيهرافان زانايان دا ههيه ل دور ئيك پيناسهيا و يا هوور كا سازيا سياسي ژ چ پيكدهيټ (Miller, 2011, p. 24). ههروهكو Rhodes و هندهكين دي تييني كريبه (2006, p. xiii) كو سهرهراي گهشهيا مهزن يا د ليكولينين سازياتي دا ل دههان سالين بووري دروست بووي، لي هيشتا مه ئيك پيناسه بو سازيي نينه كو قوتابيين زانستين سياسي ريكدكفتهكا بهرفره د وي واري دا بينن" لي ب ديتنا March و Oslen (2011, pp. 21-3)، مهرج نينه سازي ههيكهله كي فهرمي بيت، بهلكو وهسا د سازيي دگهن كو كومه كا پيهر و ريسا و تيكدگههشتانه، دبيت يا ژ وان زي گرنگر ريكار بن. پيناسهيا سازين سياسي هندهك مهرجان بخوهفه دگريت وهكو: سازي كومه كا ريسا و ريكارين پيكدغه گرديانه و ريكارين گونجاي ژبو پهيوهندين د نافيهرافان رول و ههلوهستان دا دهستنيشان دكهت. ههروهسا نهو پرؤسه دياركرنا رهوشي بخوهفه دگريت كا يا چاوانه و نهو چ روله دي نهو پي راييت، ههروهسا پيگريين وي د في رولي و د وي حالهتي دا دي چ بن. ههروهسا سازي ل گوره و وان تاييهتمنديان بين دهستهيي ههين دهيته پيناسهكون و نهو تاييهتمنديين نهدامين وي ديار دكهن. ههروهسا سازيان كومه كا ريكاران ههنه و ريسا ژبو ههلبزارتنا ئيك ژ وان ريكاران دهيته بكارئينان. ديسان سازي ل گوره و شيانين وي ژبو خولهبرگرنتي و شيانين وي بو كارتپكرني ل

ههبيت يا نهو دروست كري". ههروهسا كومهبوونا هيرين جفاكي ل ژير قوبا پهرلهمانى ب تني بهس نينه، بهلكو پيكدقيه "ريكدكفتهكا گشتي ل سهر قانون و مافان و ئيكبوونا خواستان ژبو ههفكاريي و پيكدگهارتنا بهرژوهنديان" وان بگههينته ئيك. زيدهباري وي يهكي، پيكدقيه ههفكرتنا د نافيهرافان هيرين جفاكي دا "ههفكرتهك بيت سروشته كي ريكدخستي تيذا ههبيت كو نهجام د دووفا دا بهين. ب كورتي، پيكدقيه ههفكرتنا جفاكي خودان ساخلهته كي سازوهري" بيت (هنتغتون، 2017، صفحه 36). ئيك ژ ليكولينان گههشتيه وي نهجامي كو "هندي دهستهيا تهشريعي پتر يا سازوهري بيت، كارتپكرنا وي ل سهر سيستمه مي سياسي دي زيدهتر بيت (Dri, 2009). لهورا، پرؤسهيا پيشخستنا سازين سياسي و سازيكون رهگهزه كي پيكدقيه بو بدهستخستن و پاراستنا سهقامگيريا سياسي.

پرسيارا ئيكي و يا بنهرهتي كو پيكدقيه بهيته كون، بهري سازيكوني، نهوه پيناسهيا "سازيا سياسي" چيه. د في واري دا، پهيفا سازي ب شيويه كي بيسهروبه د زانستين سياسي دا دهيته بكارئينان دا رامانا ههر تشته كي د ههيكهلي فهرمي دا بدهت وهكو پهرلهمان ههتا قهوارين ب ئيكجاري بي شيوه وهكو چينين جفاكي و بين دي ژ پيكدكاتهين سيستمه مي سياسي. لي گهلهك زانايين سياسهتي نها پشتبهستني ل سهر ريبازا سازوهريا نوو دكهن، هيشتا ريكدكفتهكا

سهر ره‌فتارین تاک و به‌ره‌بابکان دهیته پیناسه‌کرن. هه‌روه‌کو وی، دبیزن سازیان شه‌ریه‌ته‌کا نیف سروشتی یا هه‌ی ئەندامین وی پیگیر دکەت هنده‌ک ره‌فتاران بکه‌ن کو دبیت زینانی ل به‌رژه‌وه‌ندی‌ن وان یین که‌سوکی ژی بکه‌ن.

ب فی شیوه‌ی، ئاراستا نوو د پیناسه‌کرن سازی‌ دا به‌ر ب پیناسه‌یا خوه‌ دچیت کو ئەو " کومه‌کا بها و ریسایانه، هه‌تا راده‌یه‌کی مه‌زن نورماتیشن (معیاری) و نه ئیپیستمۆلۆژی (مه‌عرفیه) نه ره‌نگه‌دانا وی ریکی نه یا پی کارتی‌کرنی ل ئەندامین سازیان دکەت، زیده‌باری هنده‌ک ریکارین رۆتینی یین هاتینه پیش‌خستن ژبو بجهئینان و سه‌پاندنا وان بهایان (Peters, 2019, p. 35).

ل دۆر سازیکرنی یان لی زیده‌کرن سروشتی سازیبوونی (Institutionalization) مه‌ره‌م پی ئەوه تشتی بکه‌نه پارچه‌یه‌ک ژ سیسته‌می یان بکه‌نه ده‌سته‌یا‌کا ریخستی و ئاڤا" (USAID, 2011, p. 26). ئاراستا نوو یا پیناسه‌کرن سازیکرنی وه‌سا دهیته پیناسه‌رکرن کو ئەو "پروژه‌یه‌که ئارمانجا وی ری‌کخستنا ره‌فتارین جفاکی یه (ئانکو ره‌فتارین د سهر تاکی دا) د ناڤا هه‌موو ری‌کخستن یان جفاکان دا، د شیان دایه ب کیمی جوداهی د سی ریکارین وی پروسی دا بهیته کرن: (1) دانانا ریسایان، (2) گونجاندنا ریسایان یان پیش‌خستنا باشتین پراکتیکان، (3) گوهورینا ریسایان یان گوهورینا ریسایین که‌فن ب هنده‌کین دی یین نوو" (Keman, 2017). هه‌روه‌سا د چارچووڤی

سازیکرنا ده‌سته‌یا ته‌شریعی دا، مه‌ره‌م ب زارافی "ئه‌و پروژه‌یه یا ده‌سته ری‌که‌کا ده‌ستیشانکری ژبو بجهئینانا ئەرکی خوه‌بده‌ستفه‌دئینیت □ ئانکو ئەو ری‌که یا ده‌سته‌یی ژ ژینگه‌ها وی جودا دکەت و ژ ئەندامه‌تیا وی و پرسین هه‌یی و بو وی هاتینه پیش‌کی‌شکرن سهر‌بخوه دکەت" (Hibbing, 1988, p. 682). سمۆیل هنتگتۆن پیناسه‌یه‌کا کلاسیکی ژبو سازیکرنی پیش‌کیش دکەت و دبیزیت: کو "سازیکرن پروژه‌یه‌که تیدا ری‌کخستن و ریکار بها‌ی و سه‌قامگیری‌ بده‌ستفه‌ دئین". سه‌باره‌ت هنتگتۆنی، سازین سیاسی "شیواژین ره‌فتارین جیگیر و ب بها و به‌رده‌وامن"، ئەڤ سازه ل گۆره‌ی شیانین خوه‌گونجاندنی و ئاستی ئالۆزی و سهر‌بخوه‌یی و هه‌فگرتنا وان دهیته پیناسه‌کرن (1993، صفحه 37). هنتگتۆن وه‌سا دبیت کو ب ریکا ده‌ستیشانکرن پشهر و ستاندارین هه‌ڤشک، دی د شیان دا بیت شروڤه‌کرنه‌کا هه‌ڤه‌رکەر ژبو سازیکرنا ری‌کخستین سیاسی ب شیوه‌یه‌کی گشتی و ل سهر سازین سیاسی ب شیوه‌یه‌کی تاییه‌تی بهیته کرن. فی یه‌کی ژی وه‌کریه‌ کو زیده‌تر لی‌کۆلین ل دۆر سازیکرنا ده‌سته‌یین ته‌شریعی بهیته کرن.

ژبو لی‌کۆلینا سازیکرنا ده‌سته‌لانا ته‌شریعی گه‌له‌ک سه‌متین لی‌کۆلینان هه‌نه. ئیک ژ وان سه‌متین د فی واری دا شروڤه‌کرن رۆلین ته‌شریعی یه (ژ وان ژی ئەدایا قانون‌دانه‌ران)، یان ده‌ستیشانکرن پیه‌وه‌ندیا د ناڤه‌را

پرسین نهو گرنیگیی بی ددهت ههبن (Copeland & Patterson, 1994, p. 20)

نهو ریازیه ب شیوهیه کی گشتی ل سهر وی یه کی ریککهفتیه کو نهو ساخله تین سازیکرنا پهرله مانى و شیانین وی بو بهرده و امیوونى دهستنی شان دکن پله یا سهر بخویه یا دهسته هلاتا ته شریعی یه و رادی نالوزیا وی یا نافخوه و پیشخستنا ریساین گشتگیرین بریاردانی نه ل شونا ریساین تایهت یین بریاردانی (نانکو رادی پهیره و کرنا ریساین نافخوه و پرۆسه یا بریاردانی و ریکار و پیشینین جودانه و نه بهرژوه نندین که سوکی یان یین تایهتین).

نهو پرسیارا پیدفی ل فیړی بهیته کرن نهغه یه: سازی چاوا دبنه سازی؟ ئیک ژ بهر سفین تیورین "سازیکرنی" پیشکیش دکن ب ریکا پرۆسه یه کا پیشخستنی یا دو مدریژه. ب فی یه کی سهرنجا "سازیکرنی" ل سهر فده گوهاستنا ریکخستنی یه ب بوورینا ده می. ب فی رامانی، نهو وه کو "تیوهره کی پراکتیکی" یه ژ ساخله تین گوهوره کی دوالی دهر باز دبیت □ یان سازی یا هه ی یان نینه، بو گوهوره کی بهرده وام □ کو دبیت سازی سازی بیت.

پشتی دهرکهفتنا پرتووکا هتنگتونى، گهلهك نهدهیاتین تاقیکه ل دور سازیکرنا دهسته یین ته شریعی هاتنه کرن. نهو نهدهیات ژى پشتیه ستنی ل سهر لیکولینا (Polsby, 1968, p. 145) یا ل دور سازیکرنا جقاتا نوونه رین نهمریکا دکن. Polsby نامازی ب وی یه کی دکهت کو

پیشه ییوونا ته شریعی و سازیکرنی دا. ل گهلهك لیکولینین نهو ریازیه گرتیه بهر نه گه هشتینه وی نهجمای کو چالاکیین قانوندانهران (یین هاتینه شروقه کرن) کومه کا رولین پیکفه گریدای دروست کرن. ههروه سا چ داتا ژى پیشکیش نه کرینه کو نامازی ب هه بوونا بها و پیفهر و ریس و ریکار و شیوازین رهفتارین تایهت ب پهرله مانى کرن کو ب شیوهیه کی بهرفره هه پشکدارى تیدا کریت. ژبه ر فی یه کی پتریا پهرله مانین رولین تاکه کهسی تیدا دهاتنه گیران کهفتینه و یان بووینه قوربانین مایتیکرنا سهر بازی □ نهغه ژى دیارترین نامازه کو پهرله مانى سروشتی سازیبوونى نه بوویه □ یان کهفتیه ژیر کونترولا هیژین دهره کی وه کو حزبین سیاسى یان هیژین بیانی، یان وه سا دهستوهردان تیدا هاتیه کرن کو ب چ رهنگان نه هیته گوتن کو نهو یی سهر بخوه بوو وه کو ریکخستن یان ژى ساخله تا سازیبوونى هه بوو. سهمتا دی یا لیکولینى شروقه کرنا ساخله تین ریکخستنی نه یین دهسته یین ته شریعی، نهو ژى ریازیه که ئاستی شروقه کرنا قانوندانهری تاک فده گوهریته ریکخستنا ته شریعی بخوه. ل گوره ی فی ریازی، سروشتی سازیبوونى ل پهرله مانى دهیته زیده کرن ده می دشیان دا بیت "هه بوون و بهرده و امییا ریس و ریکار و شیوازین رهفتاران کو پهرله مان بی بشیت خواستین سیاسى بخوه فده بگریت" بهیته ناشکرا کرن. ههروه سا ساخله تین ریکخستنا پهرله مانى ب شیوهیه کی سهر بخوه ژ نهندام و

د گهل بوورینا ده‌می گوهرین ب سهر جقاتا نوونه‌ران دا هاتینه و بهر ب وی یه‌کی دجیت کو پتر یا خودان "سازیبوون" بیت، و دیژیت: "جقاتا نوونه‌ران ب بوورینا ده‌می بوویه سازی، نانکو ب درپژاهیا ژبی قی سازی، "جقات" ب شیویه‌کی بهرچا پتر ئالوز و پتر گشتگیر و ئوتوماتیکیتز بوویه د دانا بریارین خوه‌یی ناخخوه دا". Polsby گه‌هسته وی نه‌جای کو جقاتا نوونه‌رین ئەمریکا سنۆرین موکم ژبو رۆلان دانینه، هه‌روه‌سا خودان ئالوزیه‌کا ناخخوه و ستانداردین جیهانی یه.

پشتی Polsby، کومه‌کا هه‌مه‌جوړ یا بزاقان هاتنه کرن ژبو به‌لگه‌کرن و پیقانا سازیکرنا هه‌ژماره‌کا دی یا سازیبین ته‌شریعی. بو‌نموونه، د لیکۆلینا خوه‌دا ژبو به‌رسقدا نا هه‌ردو په‌رله‌مانین بریتانی و ئەلمانی ژبو قه‌یرانا سستبوونا ئابووری د سالیڼ سیهان دا ژ چه‌رخ‌یی بیستی، Loewenberg (1971) هه‌قبه‌رکرنه‌ک د ناخه‌را فان هه‌ردو په‌رله‌مانان دا کر و پشتبه‌ستن ب هه‌را سازیکرنی کر، گه‌هسته وی نه‌جای کو دیاربوون و سه‌ربخوه‌یی و به‌رده‌وامیا په‌رله‌مانی بریتانی وه‌کر کو پتر شیان هه‌بن شه‌ریه‌تی ل سهر سیاسه‌تین بریتانی یین د وی ده‌می گرژیا توند یا سیاسی دا زیده‌بکه‌ت و د نه‌جای دا ژبو مانا سیسته‌می یا هاریکار بوو.

Opello (1986) ئەو تیگه‌ه‌ل سهر په‌رله‌مانی پورتوگالی چه‌سپاند، د وان سالیڼ لیکۆلینا وی فه‌گرتی (1979 – 1983) چ نیشان دیار نه‌بوون کو

ئەو بوویه سازی و ئەو په‌رله‌مانه‌ب شیویه‌کی سنۆردار و بی کارتیکن پشکداری پرۆسه‌یا سیاسی دبیت (Opello, 1986, p. 313). هه‌روه‌سا Hibbing (1988) تیگه‌هی سازیکرنا جقاتا گشتی یا شاهنشینا ئیکگرتی چه‌سپاند، هه‌روه‌سا لیکۆلینا Obaidullah (2019) ل دور سازیکرنا په‌رله‌مانی به‌نگلادیشی هه‌یه. د که‌تواری دا، گه‌نگه‌شه‌کرنا سازیکرنی بوویه تیتاله‌ک کو ئەو ئیک ژ ساخله‌تین بنه‌ره‌تی یین ده‌سته‌یا ته‌شریعی یه (Peters, 2019).

ده‌رگه‌هی دوی

په‌هه‌رین سازیکرنا ده‌سته‌لانا ته‌شریعی ژ وان لیکۆلینین د ده‌رگه‌هی ئیک‌ی یی قی لیکۆلینی دا هاتینه به‌حسکرن دیار بوویه کو په‌یه‌وندی د ناخه‌را هه‌موو ئالیڼ سازیکرنا ده‌سته‌یا ته‌شریعی و پشته‌فانییا سیاسی یان سه‌قامگیریا سیسته‌می دا هه‌نه. لی فان جودا ژ ل هه‌فکرنا وان کو سازیکرن پرۆسه‌یه‌که‌ب ریکا وی ده‌سته‌یی ته‌شریعی شیواژین جودا ژ په‌یره‌وی ناخخوه پیشفه‌ ده‌بن کو ده‌اریکار بن ژبو جودا کرنا وی ژ ژینگه‌ها وی یا سیاسی، لی چ ل هه‌فکرنا ل دور پیقه‌ر یان تایبه‌تمه‌ندی سازیکرنی نین، لیکۆلینین ده‌سته‌یین ته‌شریعی به‌ر ب وی یه‌کی دچن کو تیگه‌ه‌ و پیقه‌رین جودا بو پرۆسه‌یا سازیکرنی بکاربین.

هه‌نتگتون (هه‌نتگتون، 2017) چار پیقه‌ر یان ساخله‌ت ژبو پیقانا په‌ل‌یا سازیکرنی پیشبینی کرینه ئەو ژ: (1) شیانین خوه‌گونجاندنی، کو

لیکولین د دووفا دا ب مهرم هندهک تاییه‌تمه‌ندیین دی ژبو سازیکرنی پیشخستینه، بو نمونه Loewenberg دو پیقه‌رین تاییه‌ت ژبو سازیکرنی دهستیشانکرینه، نهو ژی، " ره‌فتارا ئاسایی" و " ئالوزیا ری‌کخستنی" (1971, p. 182). و هنده‌کین دی (Copeland & Patterson, 1994) چار پیقه‌ر دهستیشانکرینه نهو ژی: سهر‌بخوه‌یی (autonomy)، فورمالیزم (formality)، ئیکره‌نگی (uniformity)، و ئالوزی (complexity).

سهره‌رای فی ههمه‌جو‌ریا ل سهری، وه‌سا دیاره ری‌ککه‌فتنه‌ک یا هه‌ی کو سازیکرن پرۆسه‌یه‌که پیشخستنا ری‌کخستنا ناخخوه و جوداهیا ده‌رغه ب خوه‌غه دگرت، هه‌روه‌سا ری‌ککه‌فتنه‌کا بچووک ژی هه‌یه کا ب دروستی تاییه‌تمه‌ندیین وی یین بنه‌ره‌تی یین دهستیشانکری چنه (Peters, 2019, p. 119).

ئیکه‌تیا په‌رله‌مانی یا نافده‌وله‌تی وه‌سا دبینیت کو په‌لیا سازیکرنا ده‌سته‌یا ته‌شریعی ل سهر فان خالان رادوه‌ستیت (أ) ئاستی ده‌سته‌لاتا وی ل ههمبه‌ری ده‌سته‌لاتا بجهینه‌ر و ژیده‌رین وی هه‌ین، (ب) نهو سهر‌بخوه‌یا په‌رله‌مانی هه‌ی، ژبه‌رکو په‌رله‌مان نه‌شی‌ت خزمه‌تا به‌رژوه‌ندیین ده‌نگده‌ران بکه‌ت هه‌که وه‌کو پیدفی ده‌سته‌لات و ژیده‌ر نه‌بن کو ب ئه‌رکی خوه‌ رابیت. ل گۆره‌ی ئیکه‌تیا په‌رله‌مانی یا نافده‌وله‌تی، ده‌سته‌لاتی چهن‌دین رمان هه‌نه، ژ وانا: یا ئیکی ده‌سته‌لات ب رمانا "شیانان" capacity، مهرم ژی بی هه‌بوونا ماف و ژیده‌رین قانونی یه، چ

ناماژه‌یه بو وی راده‌ی بی سازی فی‌ربوون خوه د گهل ژینگه‌ها دینامیکی بگونجین و سهره‌ده‌ری د گهل دا بکه‌ن. نه‌و شیانه ژی ب ری‌کا ده‌ستیشانکرنا ژبی سازی ده‌ینه ده‌ستیشانکرنا کو نهو ب خوه ژی ب سی ری‌کان ده‌ینه پیقان: به‌رده‌وامبوونا ری‌کخستنی د هه‌بوونی دا، ژبی به‌ره‌بابکان (پاراستنا سیسته‌می ژبو سهر‌کردین خوه‌یین ئیکی و گونجاندنا کاری؛ (2) ئالوزیا ئاماژی دده‌ته شیاین سازی ژبو پیشخستنا هه‌یکه‌لین ناخخوه یین جودا (ههمه‌جو‌ر) کو سه‌قامگیریی بئافرینیت و هاریکاریا وی بکه‌ت کو خوه د ژینگه‌هه‌کا گوهور دا پیشفه ببه‌ت؛ (3) سهر‌بخوه‌یی ب ری‌کا ده‌ستیشانکرنا رادی سهر‌بخوه‌یا سازی و شیاین وی ژبو دانا بریارین تاییه‌ت ل سهر بنه‌مای پاراستنی ژ کارتی‌کرنا ده‌ره‌کی و کۆنترۆل‌کرنا ژیده‌رین وی؛ (4) هه‌فگرتن کو ئاماژه‌یه ژبو په‌لیا ری‌کوپیکیا ناخخوه و ئیکبوونی و ئاستی ل هه‌فکرنی ل دور ئارمانج و ری‌کارین سازوه‌ری، نه‌فجا هندی هه‌فگرتن زیده‌تر بیت نهو سازی دی پتر ری‌کین کارا به‌ره‌م ئینیت.

ری‌کخستنا سازوه‌ری، هه‌روه‌کو Polsby هزر دکه‌ت، ری‌کخستنه‌که: ئیک، ب شیوه‌یه‌کی ریژه‌یی بی باش یا ژ ژینگه‌ها خوه جودایه (differentiated)؛ دو، د ناخخوه دا یا ئالوزه (complex)؛ سی، ل گۆره‌ی پرۆسه‌یین گشتگیر و ئۆتۆماتیکی ژبو بریاردانی کار دکه‌ت (universalistic and automatic) (1968, p. 145).

ئیک: سهربخوه‌یی:

ئاستی ژیدهر و ستافی کاری یی به‌رده‌ست بۆ پهرله‌مانی چهند بیت، نها دانپیدان ب وی یه‌کی دهیته کرن کو پیدفیه پهرله‌مان یی سهربخوه بیت و هنده‌ک ساخله‌ت هه‌بن وی ژ جیهانا ده‌رفه جودا بکه‌ن. ساریین سهربخوه بۆ وی یه‌کی دچن کو قاده‌کا جوگرافی یان یا جه‌فهنگی بۆ خوه دروست (ته‌رخان) بکه‌ن دا ناسناما خوه و نه‌و بیافین بشیت ماییتکرنی تیدا بکه‌ت ده‌ستنیشان بکه‌ن، نه‌فه ژی دگهل گرنگیا جفاکی یا ساریی یا هه‌فرايه: پرۆسه‌یا ساریکرنی ل وی ده‌می دی هه‌بیت ده‌می خه‌یالا جفاکی دانپیدانی ب ساریی بکه‌ت، نانکو ده‌می نه‌ف کوما ئاماژه و هیمایان د جفاکی دا جیگیر دهن.

Polsby زارافی "جوداکرن" یان "دروستکرن سئوران" بۆ ساخله‌تکرن سهربخوه‌یی یی بکاردئینیت. ل گۆره‌ی گوتنا وی، ئیک ژ ئالیین ساریکرنی نه‌وه کو ساری و ژینگه‌ها وی ژ ئیک بهیته جوداکرن. دروستکرن سئوران ژی د ریکخسته‌کا سیاسی دا پتریا جاران ئاماژه به‌ بۆ ئاراسته‌یا ده‌رفه‌تین پیشه‌یی. د ساریین نه جوداکری دا، چوون و ده‌رکه‌فتن د نه‌ندامه‌تییی دا یا بساناهی و دوباره‌کری یه. هه‌روه‌سا سهرکرده بله‌ز دیار دهن و چوونا ژوورا لاوه‌کی ژ ده‌رفه بۆ ناڤا پۆستین سهرکرده‌یه‌تییی کاره‌کی گه‌له‌ک به‌ریه‌لاڤه، هه‌روه‌سا به‌رده‌وامبوونا سهرکرده‌یان د گهل بوورینا ده‌می کاره‌کی ده‌گمهنه.

دارایی بن یان مروفی یان یین ریکخسته‌تی بن، داکو ب نه‌رکین پیدفی رابیت؛ یا دویی، ده‌سته‌لات ب راما "هیرا کاریگهر" relational، راما وی ژی نه‌وه کو ده‌سته‌لات و سهربخوه‌یا پیدفی هه‌بن کو ب شیوه‌یه‌کی کارا چافدی‌ریا کارین ده‌سته‌لاتا بجه‌ئینهر بکه‌ت، ژبه‌رکو مه‌ترسیا نیژیک ژ هه‌ژموونا سته‌مکارانه یا ده‌سته‌لاتا بجه‌ئینهر پیکده‌یت، نه‌فجا نه‌و یه‌ک چ ژبه‌ر نه‌بوونا شیانین پهرله‌مانی بیت ژبۆ بجه‌ئینانا نه‌رکین خوه یان ژی نه‌رکین وی هاتنه سنۆردارکرن (بیثام، 2006).

ژبۆ مه‌ره‌مین فی لیکۆلینی، ساریکرن وه‌سا هاتیه زانین کو نه‌و پرۆسه‌یا پیشخستن و پاراستنا ریکارین قانونی و شیواژین ره‌فتارانه یین بنیاتی سهربخوه‌یی یا ساریاتیی و ئالۆزیا وی دادن، ژبه‌ر فی یه‌کی ریازا ساریاتیی ژبۆ زانستین سیاسی دی هیته په‌یره‌و کرن نه‌خاسمه ساریاتیا نوو یا دوپاتی ل سهر رۆلی ساریان و کارابوونا وی یا کاری (کاریکرنی) دکه‌ت ژبۆ دابینکرن ریکوپیکیی و کاریکرنی ل سهر گوهورینیان د سیاسه‌تی دا، بیی ئینکارا گرنگیا چارچوو فی جفاکی و نه‌دایا تاکه نه‌کته‌ران بکه‌ت. نه‌ف ریازه دی فۆکسی ئیخیه سهر فان تاییه‌تمه‌ندیان یین دشین پهرله‌مانه‌کی ب هیز و کارا ببین، نه‌و ژی: سهربخوه‌یی، کوالیتیا ریکارین ته‌شریعی و ئالۆزی و هه‌فگرتن.

جفاکی دهیته پېشان. هنتنگون زیده تر دبیریت "دهمی ریکخستن و ریکارین سیاسی دکهفته ژیر کارتیکرنا نه سیاسی د ناڅا جفاکی دا، نه و - پتریا جاران □ دی کهفته ژیر کارتیکرین دهرقهی جفاکی ژی؛ ههروهسا نه و دی بسانهی هیته بنپیکر (2017، الصفحات 46-7).

سهربخوهیا پهرلهمانی ژی پیدفیه "پشتهستنی" ل سهر دهستهلاتا بجهینا نه کت و نه بیته پاشگوئی وی زیدهباری خوه رزگارکرنا پهرلهمانی خوه پیچهک ژی بیت ژ ریساین قانونین نورمال و ریساین تاییدت بخوهفه پیرهو بکت" د کتواری دا، پتریا دهولهتان د دستووری خوهدا و د چارچووقی ژیک جوداکرنا دهستهلاتان دانپیدانی ب سهربخوهیا پهرلهمانی دکن. د گهل وی یهکی ژی دا، گهلهک وهلاتین نووپیگههشتی نه مینداریهکا موکم و سهربخوه یا پهرلهمانی دروست نه کریه کو خزمهتا نهندام و لژنین خوه ب شیویهکی سهربخوه بکت. لهورا رکمانی (تحدی) د سیستمی پهرلهمانی دا د وی یهکی دایه دی چاوا سهربخوهیا پهرلهمانی یان سهربخوهیهکا خویهتی یا ب هیتر دروست کهی (Obaidullah, 2019, p. 75). بجهینا بنه مایی سهربخوهیا پهرلهمانی د کتواری دا ب ههژمارهکا ئالیین جودا فه گریدایه، نه و ژی: بهرپرسایهتیا پهرلهمانی ژ ستافی وی یی کاری یی تاییدت، کونترول چاقدیریکرنا پهرلهمانی ل سهر بودجهی، کونترولکرنا پهرلهمانی ل سهر کاری خوه

لی د گهل سازیکرنا سازیی دا، نهندامهتی تیدا یا جیگیره، چوونا د ناڅا دا ژی گهلهک بزهحهتره و تیکرایا گورانکاریان کیمره. سهرکر دایهتیا وی ژی یا پیشهکار و بهردهوامه، پیدچیت دانانا سهرکردهیان د ناڅا دا بیت... ب فی یهکی نه و سازی سنورین خوه یین دهرهکی دهستیشان دکت و (رهقر) لیدکت" (Polsby, 1968, pp. 145-46). ئیکهتیا پهرلهمانی یا نافدهولهتی دوپاتی ل وی یهکی کریه، کو د راپورتهکا وی دا هاتیه "د گهلهک پهرلهمانین نوو دا، تیکرایا گوهورینا نهندامان بلند دبیت، نه و یهک ژی زیانی ل نه دایا سازیی دکت" (باور، 2012، صفحه 47).

بو بجهینا فی یهکی، ئیک ژ نیشانان ریژهیا وان نهندامانه یین ژ هلبزارتنهکی بو یا دی دچنه ژوور و دهردکهفن، ههکه ریژهیا وان نهندامان زیدهبوو یین د سی هلبزارتنین گشتی دا فه گهرایین، د شیان دایه بیژن چوونا ژوور ب زهحهتره (Opello, 1986, p. 295). لی هنتنگون وهسا دبیت کو سازیکرنا سیاسی ئانکو □ ژ رووی سهربخوهی فه □ پیشخستنا ریکخستن و ریکارین سیاسی نه کو نه ب تنی دهربرینهکا بچووک ژ بهرژوهندین کومهکا جفاکی یا دیار بکت. "نه و ریکخستنا سیاسی یا ئالافهک بیت د دهستی کومهکا جفاکی □ مالبات، عهشیرهت، چین □ دا وی ههبوونا سهربخوه و سروشتی سازیبوونی نینه". سهربخوهیا سازیین سیاسی ژی ب ئاستی جوداهیا بهرژوهند و بهاین وی د گهل بهرژوهند و بهاین دی یین سازی و هیژین

(أولوية) بۆ ده‌قین گه‌له‌ك گرن‌گ نه‌بیت و ناكوکی د پروژە‌قانونن پېشنیاز‌کری دا دروست بیت. ئەو پەرله‌مانی س‌روشتی سازییونی تیدا نه‌بیت ئەوه یی روونشتن و گه‌نگه‌شین خوه بۆ ده‌مین نه‌پېشنیاز‌کری پاشدئیخت، هه‌روه‌سا خسته‌یه‌کی ده‌می ژبو گه‌نگه‌شه‌کرنا پروژە‌قانونان نینه و ده‌نگدان تیدا دوباره و سیاره دبیت و هیزین پەرله‌مانی پېگیزیی ب ده‌نگدان دوماهی ل س‌ر پروژە‌قانونان ناکه‌ن.

بابه‌تی دیی گری‌دای ریکارین ته‌شریعی کوالیتییا قانونانه، کو لاوازییا داریشتنا قانونان بۆ گه‌له‌ك پەرله‌مانان ئاریشه‌یه. ژبو ده‌ربازبوون ژ وی ئاریشی، پەرله‌مانی دانیمارکی لژنه‌یه‌کا کاری یا هه‌فېشك د گه‌ل حکومه‌تی پېکینانا ژبو کوالیتییا قانونان. هه‌روه‌سا دوپاتی ل س‌ر ده‌ستوورییا قانونان روویه‌کی دیی کوالیتییا وی یه، د پەرله‌مانی فینله‌ندی دا ئەو به‌رپرسایه‌تی د که‌فیته‌ ستوی س‌روکی پەرله‌مانی و لژنا قانونا ده‌ستووری هاریکاریا وی دکه‌ت. پەرله‌مانی یونانی ژی ده‌سته‌یه‌کا زانستی هه‌یه و ب شیویه‌کی بنه‌ره‌تی ژ ماموستایین قانونی ل زانکویان پېکده‌یت، کو راپورتین وان ل دۆر پروژە‌قانونان هه‌ر هه‌فدژییه‌ك یان ناكوکییه‌کا پېشنیاز‌کری د گه‌ل ده‌ستووری یونانی و قانونین نشیما، یان قانونا نافده‌وله‌تی یان یا ئه‌وروپی هه‌بیت ده‌ستیشان دکه‌ن (بیشام، 2006، الصفحات 146-47).

(بیشام، 2006، الصفحات 140-43). پۆختی گۆتتی، سازیکرنا پەرله‌مانان ل س‌ر پله‌یا س‌ه‌ربخوه‌یا قانونی رادوه‌ستیت یا وی ل هه‌مبه‌ری ده‌سته‌ه‌لاتا بجه‌ئینه‌ر هه‌ی ژ رووی دابینکرنا بودجه‌ی و ده‌ستیشانکرنا ژیده‌رین مروقی یین پیددتی. ل قیری پیددتییه ئاماژی یی بده‌ین کو ده‌ستووری ده‌وله‌تی پتریا جارن به‌حس ل س‌ه‌ربخوه‌یا کاریکرنا پەرله‌مانی دکه‌ت یا گه‌ره‌نتیا وی یه‌کی دکه‌ت کو ئەمینداریا گشتی و ئوفیسا پەرله‌مانی ژ ئالیی که‌سین پېشه‌کاریین نه‌حزبی و جودا ژ خزمه‌تا گشتی ده‌ینه‌ بریقه‌برن. د بیرۆکراسیا سازیاتیی دا، به‌رپرسین حکومی ب درێژاهیا ژیی خوه‌یی پېشه‌یی ژ کارگیریه‌کی بۆ یا دی ده‌ینه‌ فه‌گوه‌استن د ده‌مه‌کی دا فه‌رمانبه‌رین پەرله‌مانی کاری خوه‌یی پېشه‌یی د پەرله‌مانی دا سنۆردار دکه‌ن یی خزمه‌تا وی دکه‌ن. نموونا کادری پەرله‌مانی یی پېشه‌کار د هه‌ردو سیسته‌مین پەرله‌مانی و س‌ه‌روکایه‌تی دا ب شیویه‌کی به‌رفره‌ه د هه‌یکه‌لی کاری دا هاتینه‌ وه‌رگرتن (Obaidullah, 2019, p. 76). ل س‌ر وی یه‌کی، ئەو میکانیزما پەرله‌مان په‌یره‌و دکه‌ت و ئەو ژیده‌رین ئەو بکاردئینیت هه‌تا راده‌یه‌کی مه‌زن س‌ه‌ربخوه‌یی و حوکمی وی یی خۆس‌ر ده‌ستیشان دکه‌ت.

دو: ریکارین ته‌شریعی (جوده‌ الإجراءت) پتریا جارن کی‌مییا ده‌می کارابوونا پەرله‌مانی ژبو گه‌نگه‌شه‌کرنا پروژە‌قانونان سنۆردار دکه‌ت، ئەفه‌ ژی دبیته ئەگه‌ر کو به‌راهی

تەشریعی یا د دووڤ دا دی پتر بیت. ل دوماهی، پشته‌ستن ل سەر هزرا شەریعەتا زانیاریین د دناڤ دا، ئەو قانونی ب هەفکرنا بۆچوونی هەموو (یان پتریا) حزبان یان ئەندامان دەینە پەسەندکرن کیمتر دەینە راستفەکرن، ئەو یەك ژى نشیانا هەبوونا دەستەیه‌کا تەشریعی یا کارایه (Sebök, Kubik, Molnár, Járny, & Székely, 2022).

باشترین رێك بۆ هەلسەنگاندنا ئەدايا پەرله‌مانی حوكمدانه ل سەر دەرئەنجامین وی یین قانوندانانی ژ رووی بزاڤین وی بۆ سەرەدەریکنا ب کریار د گەل ئاریشین ئابووری و جفاکی د جفاکی دا. ئەڤ جوړین قانونان، کو دبیت هەژمارا وان یا کیم ژى بیت، ئاماژى ب وی یەكی ددەن کو دەستەیا تەشریعی ب دروستی دەستەیا بریاردانى یه، هەروەسا دەستەیه‌که رۆله‌کى گرنه‌گ د پروسەیا دارێشتنا سیاسەتێ دا دگیریت. د فێ چارچووفە دا، د شیان دایه دو شیوازان بیین کو ئاماژى ب کارابوونا بریاردانى بکەن. ئێك، ئاراستەیه‌کا ئاشکرا هەیه ژبۆ پیشکێشکرنا هەژماره‌کا کیمتر ژ پرۆژه‌قانونان د گەل بوورینا دەمی. دو، تیکرایا سەرکەفتنا پرۆژه‌قانونین حکومی گەله‌ک پتره ژ تیکرایا سەرکەفتنا پرۆژه‌قانونین دی □ ئانکو یین ژ ئالیی کوتلین پەرله‌مانی فە دەینە پیشکێشکر (Opello, 1986, p. 311).

بینگۆمان پتریا ریکارین ل سەری، کو ئارمانجا وان پاشترکرنا ریکارین تەشریعی یه، ب هەبوونا جفاقا دوپی یا پەرله‌مانی دی ب هیزتر کەفن.

کوالیتییا قانونان ژى گریدای سەقامگیریا تەشریعی یه، کو ب ئێك ژ ستوونین هزرا سیاسی دەیتە زانین. د لیکۆلینه‌کا نوودا ل دۆر رادی دوباره راستفەکرنا قانونان یین ژ ئالیی پەرله‌مانی هنگاری فە هاتینه پەسەندکرن، گەهشتیه وی ئەنجامی کو سەقامگیریا تەشریعی پیدفای ب وی یەكی هەیه کو قانونین گشتگیر نەهینە دەرکرن یین وان بیاڤان ریکدئیخن کو پەیه‌هەندی ب سیاسەتا گشتی فە نەبن، هەروەسا پیدفیه قانونین پاشفەروو بهینە قەدەغەکرن و دەمی گونجای بۆ گونجاندنی د گەل قانونین نوو بهیتە دەستیشانکرن. هەروەسا ئەڤ لیکۆلینه ئاماژى ب ریساین ریکارین فەرمی ژبۆ دەرکنا قانونان دکەت و پیگیرین ب کریار مەرجەکی بنەرەتی یه ژبۆ کوالیتی و سەقامگیریا تەشریعی، ئەفجا ئەو قانونین ژ ئالیی پتریا بکیرهاتی فە دەینە پەسەندکرن کیم جارن دەینە راستفەکرن. هەروەسا د وان حالەتان دا کو پیشکێشکەری پرۆژه‌قانونی ئالافین سنۆردار ژبۆ دارێشتنا قانونا خویدا تایبەت هەبن، ئەنجام ب شیوه‌یه‌کی گشتی دی قانونه‌کا کیمتر یا جیگیر بیت، ب وی یەكی ئەو پرۆژه‌قانونا ژ ئالیی ئەندامه‌کی پەرله‌مانی فە دەیتە پیشکێشکرنا جیگیریا وی دی کیمتر بیت ژ وی پرۆژه‌قانونا دەستەیین سازى پیشکێش دکەن. هەروەسا ئەڤ لیکۆلینه گەهشتیه وی ئەنجامی کو هندی پەسەندکرنا قانونی دەمی زیدەتر پیقه بچیت، پیشینییا بدەستفەئینانا پله‌یین بلندتر ژ رووی سەقامگیریا

ئارمانج ژى ژ دروستكرنا جقاتا پيران دانا دهليقي
يه ژبو پتر ليكولينان ل سهر پروژه قانونان و
پيشكيشكرنا وان بو بوجوونين جودا، ييى ل
به رچافوهرگرتنى كا نهو دى ب نيرينگه ها
ويلايه تى يان هه ريمى هيتنه كرن (ههروه كو د
سيسته مين فيدرالى دا)، يان ل سهر هه موو هيژين
حزبى، يان ل سهر روويه كى به رفره هتر ژ
شاره زايى و سهر بوران. نه نجامى ناسايى ژى ژ بو
به رچا فكرنا فان پروژه قانونان ل سهر بوجوونين
جودا بيژينكرنا ويى يه ژبو گه هشتن ب شيوى
هه ره باشتريى قانونا پيشنياز كرى و زيده كرنا
رازيبوونا جه ماوه رى يه ژبو ويى قانونى. ژبه ركو
ديموكراسيه ت ل سهر رازيبوونا جه ماوه رى دهيتنه
ئافاكرن، له ورا قه ببولكرنا قانونان پشه ره كى
گرنگه ژبو كارابوونا ويى. ل دوماه يى، كارابوونا
په رله مانى يا ته شريعى ل سهر رادى چا قديرى كرن
و دوو قچوونا ويى دميينيت بو بجه ئينانا قانونان
پشتى دهيتنه په سه ندكرن، پيخه مه ت ئاشكرنا
كي ماسيين ويى و ب كريان ل سهر ده رنه نجامين
ويى د كه توارى دا راوه ستيت. ههروه سا ئيك ژ
نه گه رين بجه نه ئينانا قانونان ب شيويه كى كارا
نه بوونا مه زاختيين دارايى يين پيدفييه و ل قيرى
گرنگيا ئاشكرنا كارتى كرين دارايى يين
فه شارتي يين پروژه قانونا پيشنياز كرى و
دوو قچوونا ويى بو ته رخانكرين د بودجه ي دا
ديار ديت (بيشام، 2006، الصفحات 148-49).

سى: ئالۋىزى

ل گورہی گوٽنا ھنگتون (2017، صفحہ 43)

هندی یه که ییښ لاوه کی ییښ سازیا ریځخستنې ب
شیوه یه کی پله بهندی و کارایی زیډه بن و
جوړاو جوړ بن، شیانین ریځخستنې ژبو
که رهنیکرنا ژبیاتیا ئه نداین وی و بهر ده و امیا
دلسوزیا وان دی بلندتر بن. نالوړی ئاماژه یه
ژبو جودا هیښ کاری و باوهر نامان د ناڅا سازیی
دا، کو ژ ریځخستنه کا پله بهندی یا ریژه یی و
هه یکه لیه تا یه که یان و یه که ییښ لاوه کی و
"روئتیا" ریکاران دهر دکه فن (Dri, 2009). ژبو
ده ستیشن کرنا په رله مانی کا ریځخستنه کا
نالوړه، پیدفیه پرسیار بهیته کرن کا هه یکه لیښ
وی ییښ ناڅخوه و پوستان وی ل گوړی وان
تایه تمه ندیښ کاری نه ییښ وی هین، یان ژی
پوستان وی ییښ سهره کی هنده ک ئه ندانان
وهر گرتنه کو هدر چنه بیت پله یه کا بلند
بده ستفه ئینایه، ههروه سا گرنگه ریژه یا هه موو
ژیده ران بهیته زانین ییښ په رله مان ژبو بریقه بهرنا
ناڅخوه یا خوه تهر خان دکه ت.

لیکۆلینه کا پەرلەمانی پورتوگالی د'Opello (1986, pp. 302-303)، گەهشە وی ئەنجامی کو 15 کەسان پۆستی سەرۆک یان جیگری سەرۆکی جقاتی وەرگرییه، ژ وانا، پینج سەرۆک بوون و یین دی جیگری سەرۆکی. د چارچووئی ههشت خولان دا، چ سەرۆکان ژ دو خولین تەمام زیدەتر کار نەکریه. هەر د چارچووئی وان خولان دا، 73 ئەندامان پۆستی سکرتیری پەرلەمانی وەرگرییه. د ئەنجام دا، سەرۆک و سکرتیری جقاتی، وەکو دو یەکەیین لاوەکی،

سەرکردایه تیا جقاتی نه کر و ل گۆره ی کۆمه کا
 ریساین نافخوه یین دهستیشانکری ب
 شیویه کی سهرنجوه ژ کوتلین پەرلهمانی کار
 نه کریه، به لکو کوتلین پەرلهمانی ئەو دو پۆست
 کۆنترۆل کربوون و ل سەر بنیاته کی ریژهیی
 هاتبوونه بارقه کرن. د ئەنجام دا د گەل بوورینا
 دەمی چ سەرکردایه تیین خۆراگر نه بوون.
 ههروهسا د شیان دایه حوکم ل سەر پلهیا
 ئالۆزیا نافخوه ب ریکا وی یه کی بهیته دان کا
 لژنین پەرلهمانی دهزگه هیین بسپۆر و خودان
 دهستهلاتین بنهجهن و ههتا رادهیه کی
 سەرکردایه تیه کا بهردهوام ههیه یان نه. هندی
 دهسته هیین تهشریعی پتر بسپۆر بن ریکوپیکیا وان
 زیده تر لیده هیت، ئەو بسپۆری ژ ی ب ریکا لژنان
 بدهستقه دهییت. ریکوپیککی ژ ی بدهستقه دهییت
 ههکه لژنه هه میهشی بن و دهستهلاتین
 وهگرنا به لگه یان هه بن (ژبو گازیکرنا دیده فانان
 و داخوازا پیشکیشکرنا به لگه یان)، ههروهسا
 دهستهلاتین راستقه کرنی □ یان ههتا یین
 رهتکرنی □ ژبو پروژەقانونان هه بن و بابەتیین
 لپرسینی دهستیشان بکه ن. ههروهسا پیدفیه
 لژنان دهستهلاتین تایهت ههین، ئانکو لژنین
 تیکههل د بسپۆریان دا نه بن یان دهسهلاتین
 وهکههه هه بن (Norton, 2013a, p. 9).

ئه ندامه تیا د لژنان ژ ی دا پرسه کا
 په یوه ندیداره. دبیت لژنه یین خودان هه ژماره کا
 کیم یا ئەندامان کو زانیاریین ته مام هه بن پتر شیان
 هه بن ژ لژنین مهزن کو ئەندامین نورمال هه بن

حکومه تی سنۆردار بکه ن. هه ژمارا نموونه یا
 ئەندامین لژنان د نافیه را 10 و 20 ئەندامانه، د
 جقاتا گشتی یا بریتانی دا پتریا لژنین هه میهشی
 ژ 11 ئەندامان پیکده یین (Norton, 2013b, p. 31).
 ئەندامین لژنی ل گۆره ی سهربۆرا خوه یا پیشتر د
 نافا جقاتا تهشریعی دا دشین تیمه کی ئاگه هدار
 پیکبین یان ژ ئەگه ری پله یا زانیی یا ب بوورینا
 دەمی د نافا دهسته یا تهشریعی دا ل سهرئیک
 کۆمقه بووی. یا دروست ئەوه کو ئەندامه تیا
 ئاگه هدار شیانین وی پترن ژ ئەندامه تیا
 نه تایه ته مند کو پروژەقانون و پیشنیازین حکومی
 بیخه ته ژیر هووربینیا بهردهوام (Norton, 2013a, p.
 10). ژ ئالییه کی دی فه، ل دەمی پتری کۆنترۆلی
 ل سەر لژنان دکهت، د شیان دایه لژنه بهیته
 کارا کرن ب ریکا دانا مافی دهستپیکرنا ریکاران
 ژبو کیمینیهان، ههروه کو پەرلهمانی نه روژی
 وه کری دەمی بریار دای کو " بو یین کیمینیه ژ
 ئەندامین لژنین هه میهشی یین هووربینیی و
 کاروبارین دهستووری (سیکا ئەندامین لژنی)
 ههیه دهست ب ریکارین لژنی بکه ن"، ئەفه ژ ی
 ریسایه کا پیدفیه ژبو ب هیزکرنا چالاکیین
 کیمینیهان د پەرلهمانی دا (بیثام، 2006، صفحه
 153).

ل دوماهی، د شیان دایه ئاماژه ب ئالۆزیی
 بهیته دان ب ریکا ریژه یا ژیده ران (کهس و پاره)
 یین ژبو بریقه به رنا نافخوه یا پەرلهمانی هاتینه
 ته رخانکرن. د فی بیافی دا، ئیکه تیا پەرلهمانی یا
 نافدهوله تی ئاماژی ب هه بوونا فالاتییه کا مهزن د

پەرلەمانی بیت کو بشیت ژێدەرین زێدەر ژ بودجهیا نشتیمانی بخوازیت کو د بنیات دا یا سنۆرداره. لەورا، ل سەر بودجهیا نشتیمانی پێدقییه دەرمانلەیین زێدەر تەرخان بکەت ژبو بەردەوامییا بەرنامی پێشخستنا شیانان و ل سەر بنیاتەکی بەردەوام (بیشام، 2006، صفحه 138).

چار: هەڤگرتن

هتنگتون (النظام السياسي في مجتمعات متغيرة، 2017، صفحه 48) فی پێڤه‌ری ب (ئیکگرتن یان هەڤگرتن) ب ناڤ دکه‌ت، دیڤژیت ژ ی کو "هندی ئیکگرتن و هەڤگرتن د ریکخستنی دا زێدە بیت سروشتی وی یی سازیبوونی مەزن دیت و و هندی دویەرەکی د ناڤا ریکخستنی دا زێدە بیت سروشتی وی یی سازیبوونی بچووک دیت". هەبوونا "قەبارەکی ل هەڤگرتنی ژبو هەر کۆمەکا جفاکی مەرجه‌کی پێشوخته. ریکخستنا کارا ب کیمی پێدقی ب پلەیه‌کا ل هەڤگرتنی یا مەزن هەیه د ناڤا سنۆرین کاری کۆمی دا، هەروەسا ژبو ریکارین چاره‌کرنا ناکوکیین د وی سنۆری دا روودەن".

هەکه سەربخوویی و ئالۆزی پارچەیه‌ک بن ژ ساریکرنا دەستەیین تەشریعی، ئەو ب تنی بەس نین ژبو ساخلەتکرنا دەستەیا تەشریعی کو سارییه‌کا هەڤگرتی یه، بەلکو پێدقییه ئەندامین سارییی بخوێ خوه وه کو گرۆپه‌کی تەمام هەڤگرتی ببین، ئەڤه ژ ی کاره‌کی پێدقییه ژبو گەرەنتیکرنا هەڤگرتنا وان و پاراستنا وی. ئەڤ پێڤه‌ری هەندەک دیڤژنی "جفاکیبون" یان " جفاکیکرنا" ئاماژی

ناڤه‌را دەوله‌تین پێشکەفتی و یین نوو پێگه‌هشتی دا ژبو ژێدەر و ئاسانکاریین ل بەردەستی پەرلەمانان دده‌ت، ئەڤه ژ ی حییه‌تی نینه ژبەر لاوازییا بودجه‌یان د وه‌لاتین نوو پێگه‌هشتی دا زێدەبارە پێدقیین دیین گەشه‌پێدانی یین باری وی گران دکه‌ن، لی ئەو پەرلەمانی قەبارەکی باش یی ژێدەران بو ده‌یتە تەرخانکرنا، هەروەکو وه‌لاتین پێشکەفتی، ئەڤه د ناڤ دا هەنه: " ستافه‌کی شارەزاییان کو پێشته‌فانیی ب شیوه‌یه‌کی بی لایەن ل ئەندامین پەرلەمانی د هەموو چالاکیین وان دا دکه‌ن و ئۆفیسەکا گشتگیر و بنگه‌هی زانیارییان و ئۆفیسین ئەندامان، هەر ئیک ژ وان تیمه‌کی سکرتراریه‌تی و تیمه‌کی لیکۆلینی یی تایبەت هەیه و ل دوماهی ئاسانکاریان ژبو حزبین سەرەکی یین ئۆپۆزسیونی بەردەست دکه‌ن". هەکه پەرلەمانی شیان نه‌بن ژ ئەگه‌ری لاوازییا ژێدەران، چ بی نه‌ڤیت ئەو یه‌ک دی کارتیکرنی ل هەڤه‌سەنگییا ده‌سته‌لاتی د گەل ده‌سته‌یا بجه‌ئینه‌ر کەت، چاڤدیڤریا پەرلەمانی ژ ی دی کیمتر یا هووربین بیت و ئەندامین پەرلەمانی ژ ی ژبو بدەستخستنا زانیاریان دی پشته‌بەستی ل سەر فەرمانبەری حکومه‌تی دکه‌ن کو ژیایتییا وان ب پلەیا ئیکی بو ده‌سته‌لاتا بجه‌ئینه‌ره و هەروەسا دیت حکومه‌ت ب ئیکجاری پەرلەمانی پشتگوێ به‌افیزیت ل ده‌می دانانا سیاسەت و قانونان. پاشی، هەکه گەلی دیت کو پەرلەمان ژبو وی یی کیم مفايه، یان د رۆلی خوه نه‌گه‌هیت یی ئەو دگيریت، دی کارتیکرنا ل شیانین

تینگه‌هشتن کو نهو پرۆسه‌یه یا ب ریکا وی تاکه‌که‌س فی‌ری گونجاندنی دبن د گهل کومه‌کی (یان جفاکه‌کی) و ره‌فتاری ب ریکه‌کی دکهن کو کوم (یان جفاک) ژی رازی بیت (Britannica, 2023). هه‌روه‌سا نه‌و زارافه دهیته پیناسه‌کرن کو پرۆسه‌یا کارلیکان و لیک‌گوه‌ارتنا هی‌مایانه د نافه‌را تاکی و جفاکی دا، وه‌رگرتنا هنده‌ک پشه‌ر و بهایین گروپی ژی د دوو‌و دا دهیت. پیکه‌اتین سیاسی ب تنی ل وی دهی دشین بژین کو نه‌ندامین وی ب کی‌می ناسته‌کی قه‌ناعه‌تا هه‌فیشک ل دور ژییاتییا جفاکی و شه‌ریه‌تا حکومه‌تی هه‌بیت. نه‌فجا ب ریکا وه‌رگرتنی، تاکه‌که‌س بزافان دکهن ژینگه‌هی بگوهورن دا د گهل خواستین خوه بگونجین. هه‌روه‌سا ب ریکا گونجاندنی، به‌روفاژی وی یه‌کی، تاکه‌که‌س قه‌ناعه‌ت و کارین خوه‌یین که‌سوکی راستفه دکهن دا باشتر خوه دگهل کاودانین ده‌رفه بگونجین. سه‌باره دهسته‌یین ته‌شریعی ژی، په‌یوه‌ندی ب به‌رجه‌سته‌کرن و ان بهایان قه‌ه‌یه یین جفاک ب گشتی تیدا هه‌فیشک. زی‌ده‌باری وی یه‌کی، د شیان دا نینه هی‌له‌کا زه‌لال د نافه‌را سازی و نه‌ندامین وی دا بهیته کی‌شان: ژبه‌رکو چاوانییا سه‌ره‌ده‌ریکرنی د چارچوو‌فی نورماتیف (معیاری) دا ییی سازی دانایی نه‌وه یی سروشتی وی و دبیت ده‌لیقین مانا وی ده‌ستیشان دکه‌ت، جفاکیکرن په‌رله‌مانی ژی چهند شیوه هه‌نه وه‌کو، (1) گونجاندن د گهل رۆل سازی، (2) زی‌ده‌کرن پشته‌فانییا سازیاتییی، (3) لیک‌نیریکبونا

ب شیوین کاری ب کوم یی سازیی دده‌ت، نانکو پرۆسه‌یا سازیکرنی قه‌کوهاستکه‌کا گا‌ب ب گا‌ب یا ناسنامی بخوه‌فه دگرت: سازی دی بیته قه‌واره‌یه‌کی نه‌که‌سوکی و یی بابته‌تی و سه‌ربخوه و نه‌ندامین وی قی ره‌وشی وه‌ردگرن و ره‌وشه‌نیریه‌کا ریک‌خستنی دئافرین. ب رامانا سیاسی، جفاکیکرن پرۆسه‌یه‌که ب ریکا وی تاکه‌که‌س بیروباوهر و نیرین گری‌دای ده‌سته‌لاتی (ره‌هن‌دی راست) و کومان (ره‌هن‌دی ناسویی) د هه‌یکه‌لی هه‌له‌وست و شیواژین ره‌فتارین خوه‌دا تیکه‌هل دکهن، نه‌و پرۆسه‌یه ژی ب دو ره‌هن‌دین جودا بجه‌دهیت: وه‌رگرتن و گونجاندن (Dri, 2009). به‌روفاژی وی یه‌کی، نه‌ندامان ژییاتی بو په‌رله‌مانی نابیت به‌لکو ب شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی خوه وه‌کو نوونه‌رین حزبین سیاسی دبین و دی ژییاتییه‌کا ره‌ها بو هه‌بیت، په‌رله‌مان ژی دی بیته مینه‌ره‌کا که‌نیا ترانه‌پیکه‌ر و فیتک و هه‌واریان و دوژمنکاریا گشتی. گه‌نگه‌شه‌کرن ژی د روونشتین گشتی دا دی بیته ده‌لیقه بو هه‌واریان د روویی دوژمنین سیاسی دا، نه ژبو چاره‌کرن دوبه‌ره‌کیان و کارکرنی به‌ر ب نارمانجین هه‌فیشک قه (Opello, 1986, p. 308).

ژ به‌ر قی یه‌کی، زی‌ده‌باری پشه‌رین دی، پرۆسه‌یا سازیکرنی روویه‌کی مروفايه‌تی ژی بخوه‌فه دگرت: جفاکیکرن ژبو یین کارا. سه‌ره‌رای رامانین ژ ئیک جودا کو دشیان دایه نه‌و ده‌ربینه هه‌لگرت، وه‌کو تینگه‌هین دی یین جفاکی یین سه‌ره‌کی، ل قیری وه‌سا دهیته

ژياتيا گشتی و کیمیا شاره‌زایی و شیانین ریک‌خستنی ژی دنالیت. پتریا جاران ژی ره‌وشه‌نیرین وی یین سیاسی ب گومانی و چافنه‌باریی (الغیره) و دوژمنکاریا فه‌شارتی یان یا ئاشکرا دهینه ساخله‌تکرن (هنتسغتون، 2017، صفحه 55).

چه‌سپاندنا بها و ستانداردان و کارتی‌کرن وان ل سهر په‌یوه‌ندیین جفاکی و سیاسی وه‌سا لی دهینه نیرین کو پیکه‌تیه‌کی پروسه‌یا سازیکرنی یه. باوه‌ریا ب ئیک و دو بنیاتی فه‌بوولکرن دانا ریسایان و بهانه‌یین دانا وان، باوه‌ری ب وی یه‌کی هه‌یه کو پروسه‌یا فه‌گوه‌استنا دیموکراسی گری‌دای چارچوو‌فی ره‌وشه‌نیری یه یی ریسایین فره‌می و پیکر تیدا کار دکهن، وه‌سا دیاره ژی نه‌ؤ ریازه یا گونجایه بو تیگه‌هشتنا جوداهیا ره‌فتارین نه‌کته‌رین سیاسی ل ژیر سیبه‌را ریک‌خستین سازوه‌ری یین هه‌فشپوه وه‌کو دیموکراسیا لیبرالی.

فه‌ریژ

تیگه‌هی "سه‌قامگیریا سیاسی" نمونه‌یه‌کا نایابه ژبو نه‌زه‌لالی و ته‌قلیه‌فیا د لیک‌ولینین سیاسی دا هه‌ی. هه‌رچه‌نده د پتریا لیک‌ولینان دا هه‌فشکیه‌ک ل دۆر راما نا گشتیا یا به‌رفره‌ه یا فی زارافی هه‌یه و هنده‌ک زانا زارافی سه‌قامگیریا سیاسی وه‌سا ساخله‌ت دکهن کو زارافه‌کی خاپنۆکه دبیت ژبه‌ر زه‌هه‌تی و نه‌زه‌لالیا پیناسه‌کرن وی وه‌کو زارافی دیموکراسیی بیت.

نایدۆلۆژی. ژ رووی ئیک‌گرتنا نشیمانی فه، راما نا وی نه‌وه کو ب هیرکنا گاؤ ب گاؤ یا قه‌ناعه‌تین جفاکی د نا‌فا نه‌نداما نا دا روویه‌کی گرنه‌گه ژ پروسه‌یا جفاکی‌کرنی، لی رووی ئیکانه نینه. بده‌ستخستنا شاره‌زایی و تیگه‌هشتین نوو، یین گری‌دای تیتال و ریک‌ارین جفاکی و فورما په‌سه‌ندکریان و یین مه‌یلا هه‌ماهه‌نگی و راستفه‌کرن داخو‌ازیان و ئارمانجین سیاسی هه‌ین، هه‌موو رووین سهر‌بو‌را په‌رله‌مانی نه و دشیان دا نینه بهینه پشت‌گوه‌خستن. نه‌وا ژ نه‌نجامی په‌یوه‌ندیین که‌سوکی د نا‌قه‌ره‌را نه‌نداما نا دا دهینه دروستکرن: هه‌ستا ژياتیی بو کومی و هه‌زا پشک‌داری د بهایان و زانینی دا زیده دکه‌ت کو د گهل چه‌نداتی و جو‌ری په‌یوه‌ندیان و ئاستی باوه‌ری و هه‌فسوزیا هه‌فشک بگونج (Dri, 2009).

یگومانه باوه‌ری رۆله‌کی کاریگه‌ر ژبو بده‌ستخستنا جفاکی‌کرنی دگیریت، نه‌و ژی ژبه‌رکو ئه‌رکی بنه‌ره‌تی یی ده‌سته‌لات‌دارین ده‌سته‌لاتا گشتی کارکرنه ژبو زیده‌کرن به‌لافکرن باوه‌ریا ب ئیک و دو د دلی هه‌موو جفاکی دا. لی ده‌می ره‌وشه‌نیریا جفاکی ژ باوه‌ری یا قالا بیت دی ئاسته‌نگین مه‌زن هه‌مه‌ری سازین گشتی دروست بن. نه‌و جفاکین ژ به‌ر کیمیا ب کیرها‌تا سیسته‌می ده‌سته‌لات‌داری و سه‌قامگیریا وی دنالن، ب هه‌مان قه‌باره ژ ده‌ردی نه‌بوونا باوه‌ریا ب ئیک و دو د نا‌قه‌ره‌را وه‌لاتین وی دا و ژ کیمیا ژياتیا نشیمانی و

په یوه نډیا دهسته لاتا ته شریعی ب
سه قامگیریا سیاسی څه یا گوهه ری یه د
سیسته می څو کمرانییا دیموکراسی دا.
دهسته لاتا ته شریعی ژي ټیګ ژ هه ردو
جه مسهرین سهره کی یین دهسته لاتا
دهسته لاتا د دهینه هه ژمارتن. رادی سهرکه فتنا
دهسته لاتا ته شریعی ژي ژبو بدهستختنا
سه قامگیریا سیاسی پشتبه ستنی ل سهر
چارچوڅی سازوهری دکته یی ټو تیدا کار
دکته. د چارچوڅی کارتیګرنا دهسته لاتا
ته شریعی دا ژبو بدهستختنا سه قامگیریا
سیاسی، هندهک هه نه گرنګیه کا مه زن دده نه
رولی پهرله مانی و دوباره پیداجوونی د هزرا
ټوړوپی یا تهقلیدی دا دکهن یا دیبژیت جقتا
نونه رایه تیسی سازیا ئا فاکرنا ل هه فکرنی یه و نه
سازیه که ژبو داریشتنا سیاسه تان. پهرله مان
خه له کا پیکفه گریدانن د نافه را جه ماوهری و
سیسته می حکومتی دا دروست دکته، ټو
وه کو کوربه نده کا سهره کی یه ژ بو بهرچا فکرنه
پرسین گرنګین جه ماوهری.

هنده کی دی گرنګی ب " ټوړکی بنه رت"
یین دهسته یا ته شریعی ددهن وه کو ئا فاکرنا ل
هه فکرنی، کومفه کرنا بهرژوه نډیان، نه هیلانا
دلته نگی و بیزاریی و داریشتنا هه فکیان و
چاره سه کرنا وان، ههروه سا دانا شه رعیه تی بو
وان بریارین ل هندهک جهین دی د سیسته می
سیاسی دا هاتینه دان. وه سا دیاره په یوه نډیه کا
ب هیژ د نافه را هه بوونا دهسته یه کا ته شریعی و

ره نګه ټه څه ژبه ر وی یه کی بیت کو گه لهک
نفیسکار وه سا دینن کو څی زارافی (رامانه کا
ټیټیټیټیف "بدیهی") یا هه ی و پیدفی ناکه ت
گه لهک ده می پیغه بهن. سه قامگیریا سیاسی ژي
د وی گروپی تیګه هان دایه یین ب شیوه یه کی
باش د گوتارا سیاسی دا دهینه بکارئینان هندی
که س پرسیار نه که ت رامانا وی تیګه هی چیه و
ئامازی ب چ دده ت، دهینه دیتن کو هندی
پیناسهک د څی واری دا هه بیت پتیریا وان ب
شیوه یه کی کورت ټو زاراف پیناسه کریه بی
شروقه کرنه کا ته مام بو زارافی بکه ن. پتیریا
نفیسکاران ژي بو وی یه کی دچن کو
سهره ده ریی دگهل فاکته رین سه قامگیری و
نه سه قامگیری بکه ن بی گرنګیه کا پیدفی ب
لیکولینا هوور یا تیګه هی بدهن. هه ر چاوا مژی
دهر دورا زارافی "سه قامگیریا سیاسی" گرتیه و
گه لهک پیناسه هه نه، ب کی می هه مان قه باری
مژی و جودا هیی ژبو ره نډین سه قامگیریا
سیاسی ژي هه یه. د شیان دایه بهینه گوتن کو
ټه گه ری فی مژی ژي ټووه گوهورین و رکمانی
یین دکه فنه بهر سینګی سیسته می سیاسی گه لهک
شیوه یان بخوڅه دگرن. د گهل وی یه کی ژي دا،
ژ ده رختنا ټه ده بیاتین سه قامگیریا سیاسی دیاره،
کو ریګه فتنهک ل سهر چار ره نډان بو
سه قامگیریا سیاسی هه یه وه کو ره نډین خو سهر
بو ټه دایا سیاسی، ټو ژي: موکومیا سیسته می،
کارابوونا حکومتی بو دانا بریاران و سیسته می
سفیل (ناشتیا مه دهنی).

محمد، محفوظ. (2004). *الاصلاح السياسي والوحدة الوطنية* (الإصدار 1). بيروت: المركز الثقافي العربي.

ممدوح، منار. (2021). *مفهوم الشرعية*. تاريخ الاسترداد 26، 12، 2022، من الموسوعة السياسية:

<https://political-encyclopedia.org/dictionary/%D9%85%D9%81%D9%87%D9%88%D9%85%D9%84%D8%B4%D8%B1%D8%B9%D9%8A%D8%A9>

مهيدات، ع. ا. (2007). *أثر الفقر على الاستقرار السياسي في الدول العربية: دراسة حالة الأردن، السعودية، مصر، تونس رسالة ماجستير*. الاردن: كلية الآداب-جامعة اليرموك

ناصر، صالح. (2019). *عدم الاستقرار السياسي: المفهوم والمؤشرات*. اسطنبول: المعهد المصري للدراسات.

هنتغتون، صامويل. (1993). *الموجة الثالثة: التحول الديمقراطي في أواخر القرن العشرين* (الإصدار 1). (عبد الوهاب غلوب، المترجمون) القاهرة: مركز ابن خلدون للدراسات.

هنتغتون، صمويل. (2017). *النظام السياسي في مجتمعات متغيرة* (الإصدار 1). (نايل، المترجمون) بيروت: دار التنوير للطباعة والنشر.

دو: ب زمانى ئېنگليزى

Ake, C. (1975). A Definition of Political Stability. *Comparative Politics*, 7(2), 271-283.

Aunger, E. A. (1981). *In Search for Political Stability: A Comparative Study of New Brunswick and Northern Ireland*. Quebec: McGill-Queen's University Press.

Badie, B., Berg-Schlosser, D., & Morl, L. (2011). *International Encyclopedia of Political Science* (Vol. 8). New Delhi: SAGE Publications,.

Britannica, T. (2023, 2 10). *socialization*. Retrieved 2 18, 2023, from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/science/socialization>

Carey, J. M. (2006). Legislative Organization. In R. A. Rhodes, S. A. Binder, & B. A. Rockman, *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.

Copeland, G. W., & Patterson, S. C. (1994). *Parliaments in the Modern World*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Dios, M. S. (2014, 6 13). Different comparative approaches in the study of parliaments. Brussels. Retrieved 10 23, 2022, from <https://www.ucm.es/data/cont/docs/862-2014-06-21-PADEMIA-1.pdf>

Dowding, K., & Kimber, R. (1983). The Meaning and Use of Political Stability'. *European Journal of Political Research* 11 (1983) 229-243, 11, 229-243.

Dri, C. (2009). At what point does a legislature become institutionalized? The Mercosur Parliament's path. *Brazilian Political Science Review* (Online), 4.

سەقامگىرىيا سىستەمىن سىياسى و پىشتەقانىيا بەرفرەه يا جەماوەرى دا هەيه. سەرەراى كو هەندەك لىكۆلین ئاماژى دەون كو ئەڤ پەيوەندىيە ل گەلەك دەمان وەكو پىدڤى يا ب هیز نینه، هەروەسا شيانین دەستەيین تەشرىعى بۆ بهیز کرنا سەقامگىرىي گەلەك سنۆردارن و نەخاسەمە ل دەولەتین پارچەبوونا جفاكى تیدا يا توند بیت يان ژى سازيین ديمۆكراسى يین کارا نەبن.

ليستا ژيڤەران

ئىك: ب زمانى عەرەبى

باور، غريغ. (2012). *التقرير البرلماني العالمي: طبيعة التمثيل البرلماني المتغيرة*. باريس: الاتحاد البرلماني الدولي وبرنامج الأمم المتحدة الإنمائي. بيشام، ديفيد. (2006). *البرلمان والديمقراطية في القرن الحادي والعشرين: دليل للممارسة الجيدة*. بيروت: الاتحاد البرلماني الدولي.

جمال، بدور. (2021). *العنف السياسي*. تاريخ الاسترداد 26، 12، 2022، من الموسوعة السياسية:

<https://political-encyclopedia.org/dictionary/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%86%D9%81%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A>

الصالح، بوعافية محمد. (حزيران، 2016). *الاستقرار السياسي: قراءة في المفهوم والغايات*. مجلة دفاتر السياسة والقانون (15)، 21.

الطيب، بنة. (2013). دور الجهاز التنفيذي الجزائري في تحقيق الاستقرار السياسي الداخلي (1999-2012). *رسالة ماجستير*. الجزائر: كلية العلوم السياسية، جامعة قسنطينة.

عدوي، محمد احمد. (2009). *القطاع الخيري والاستقرار السياسي: دراسة حول دور المؤسسات الخيرية في السياسات العامة*. المركز الدولي للأبحاث والدراسات. جدة. تم الاسترداد من

<http://medadcenter.org/sites/default/files/import/researches-68311-542bc8692c408.pdf>

ليبهارت، أرنت. (2006). *الديمقراطية التوافقية في مجتمع متعدد*. (حسني زينه، المترجمون) بغداد-بيروت: معهد الدراسات الاستراتيجية.

- Miller, M. C. (2011). Neoinstitutionalism. In T. J. Ishiyama, & M. Breuning, *21st Century Political Science: A Reference Handbook* (pp. SAGE Publications, Inc.). Newbury Park.
- Mishler, W., & Hildreth, A. (1984). Legislatures and Political Stability: An Exploratory Analysis. *The Journal of Politics*, 46(1), 25-59.
- Norton, P. (2013a). Introduction: The Institution of Parliaments. In P. Norton, *Parliaments and Governments in Western Europe*. New York: Routledge.
- Norton, P. (2013b). Old Institution, New Institutionalism? Parliament and Government in the UK. In P. Norton, *Parliaments and Governments in Western Europe*. New York: Routledge.
- Obaidullah, A. T. (2019). *Institutionalization of the Parliament in Bangladesh*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Opello, W. C. (1986). Portugal's Parliament: An Organizational Analysis of Legislative Performance. *Legislative Studies Quarterly*, 11(3), 291-311. doi:https://doi.org/10.2307/439839
- Özer, A. C. (2021). *Impact of Global Issues on International Trade*. IGI Global.
- Peters, G. (2019). *Institutional Theory in Political Science 3rd Edition: The New Institutionalism* (4 ed.). Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Polsby, N. W. (1968). The Institutionalization of the U.S. House of Representatives. *American Political Science Review*, 62(1), 144-168.
- Rhodes, R. A., Binder, S. A., & Rockman, B. A. (2006). *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Sanders, D. (1981). *Patterns of Political Instability*. London: Macmillan.
- Sebők, M., Kubik, B. G., Molnár, C., Járay, I. P., & Székely, A. (2022). Measuring legislative stability: a new approach with data from Hungary. *European Political Science*, 21, 491-521. doi:https://doi.org/10.1057/s41304-022-00376-8
- USAID. (2011). *Dictionary of Legislative Terms: English-Arabic*. New York: United States Agency for International Development. Consulté le 6 15, 2022, sur https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadz080.pdf
- Xu, T. (2011). The Determinants of Political Instability: A Regression Analysis. M.A. Thesis. Ohio: Marietta University. Retrieved 7 18, 2021, from https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=marhonors1303187562&disposition=inline
- Eckstein, H. (1966). *Division and Cohesion in Democracy: A Study of Norway*. Princeton: Princeton University Press.
- Ersson, S., & Lane, J.-E. (1983). Political Stability in European Democracies. *European Journal of Political Research*, 11, 245-464. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1983.tb00061.x>
- Golemboski, D. (2023). *Religious Pluralism and Political Stability: Obligations in Agreement*. New York: Routledge.
- Gurr, T. R. (1974). Persistence and Change in Political Systems, 1800-1971. *The American Political Science Review*, 68(4), 1482-1504. doi:10.2307/1959937
- Gurr, T. R. (2016). *Why Men Rebel*. New York: Routledge.
- Heslop, D. A. (2022, 8 23). *Political System*. Consulté le 12 27, 2022, sur Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/political-system>
- Hibbing, J. R. (1988). Legislative Institutionalization with Illustrations from the British House of Commons. *American Journal of Political Science*, 32(3), 681-712. doi:10.2307/2111242
- Huntington, S., & Dominguez, J. (1975). Political Development. In F. Greenstein, & N. Polsby, *Handbook of Political Science* (pp. 1-114). Reading: Addison-Wesley.
- Hurwitz, L. (1973). Contemporary Approaches to Political Stability. *Comparative Politics*, 5(3), 449-463.
- Keehan, H. (2017, 10 12). *institutionalization*. Retrieved 10 25, 2022, from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/institutionalization>
- Kolstad, I. (2022, 11 20). *Political Instability, Indices of*. Retrieved 12 20, 2022, from International Encyclopedia of the Social Sciences: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/political-instability-indices#A>
- Lipset, S. M. (1960). *Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday & Company, Inc.
- Lowenbergh, G. (1971, January). The Influence of Parliamentary Behavior on Regime Stability: Some Conceptual. *Comparative Politics*, 3(2), 177-200.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (2011). The logic of appropriateness. In R. Goodin, *The Oxford Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press.
- Margolis, J. E. (2010). Understanding Political Stability and Instability. *Civil Wars*, 12(3), 326-345. doi:10.1080/13698249.2010.509568
- Marshall, M., & Jagers, K. (2007). *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2006*. Virginia: Center for Systemic Peace.

الخلاصة

هناك علاقة وثيقة بين وجود هيئة تشريعية واستقرار الأنظمة السياسية؛ لأن الهيئة التشريعية تعتبر مؤسسة رئيسية في صنع السياسات، وفي بعض الأحيان تلعب دوراً رسمياً بشكل أساسي في النظام السياسي. فما يحدد مستوى إحلال الديمقراطية وجودته في بلد ما ليس نوع النظام الدستوري فيما إذا كان برلمانياً أو رئاسياً، وإنما قوة وفعالية السلطة التشريعية فيه. وتتوقف قوة وفعالية السلطة التشريعية على ما إذا كانت هذه السلطة لها طابع مؤسساتي، فكلما كانت الهيئة التشريعية أكثر مؤسساتية، كلما زاد تأثيرها على النظام السياسي. تجادل هذه الدراسة بأن عملية تطوير المؤسسات السياسية وإضفاء الطابع المؤسساتي عليها يعد عنصراً ضرورياً لتحقيق الاستقرار السياسي والحفاظ عليه. وتخلص الدراسة إلى أن تتمتع السلطة التشريعية بمعايير إضفاء الطابع المؤسساتي وهي الاستقلالية، وجودة الإجراءات التشريعية، والتعقيد والتكامل، يجعل منها هيئة مؤسساتية تؤثر بشكل واضح في تحقيق الاستقرار السياسي في الدولة.

LEGISLATIVE AUTHORITY ROLE IN ACHIEVING POLITICAL STABILITY

RENAS JANO MOHAMMAD* and JOTYAR M. R. SEDEEQ**

*College of Political Science, Salahaddin University, Kurdistan Region-Iraq

**Dept. of Peace and Human Rights Studies, College of Humanities, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

There is a significant correlation between the presence of a legislative body and the stability of the political systems. Given that the legislature holds a central role in shaping policies, it occasionally adopts a primarily ceremonial function within the political system. However, the strength and effectiveness of the legislative authority depends on whether this authority has an institutional character. When the legislative body is institutional, its influence on the political system increases. This study argues that the process of developing and institutionalizing political institutions is a necessary component to achieving and maintaining political stability. The study concludes that the legislative authority that meets the institutionalization criteria, which are independence, the quality of legislative procedures, and the complexity and integration, makes it an institutionalized body that clearly affects the achievement of political stability in the state.□

KEYWORDS : political systems, legislative body,